

МВС України
Харківський національний університет внутрішніх справ
Сумська філія

Кафедра юридичних дисциплін

Теорія держави та права

Навчальний довідник. Робочий зошит

Суми
ВВП «Мрія»
2023

УДК 340(076)
Т 33

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ
(протокол № 3 від 28.03.2023 р.)*

Укладачі:

Шуміло Олексій Михайлович, кандидат юридичних наук, професор
Панасюк Оксана Володимирівна, доктор юридичних наук, доцент

Рецензенти:

Холод Ю. А. – завідувач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

Бондар Н. А. – доцент кафедри державно-правових дисциплін та українознавства юридичного факультету Сумського національного аграрного університету, доктор філософії.

Теорія держави та права : навчальний довідник. Робочий зошит /
Т 33 уклад. О. М. Шуміло, О. В. Панасюк. – Суми : Сумська філія
Харківського національного університету внутрішніх справ, видавничо-
виробниче підприємство «Мрія», 2023. – 92 с.

ISBN 978-966-473-330-1

У навчальному довіднику подані теоретичні, практичні, методологічні завдання для самостійної роботи, метою яких є закріплення та поглиблення знань у сфері виникнення, розвитку, функціонування державних і теоретико-правових явищ.

Для студентів вищих навчальних закладів і факультетів юридичної спрямованості.

УДК 340(076)

ISBN 978-966-473-330-1

© Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, 2023

© Шуміло О. М., Панасюк О. В., уклад., 2023

© ВВП «Мрія», 2023

ЗМІСТ

I. ВСТУП	5
II. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА»	6
1. Мета та завдання навчальної дисципліни	6
2. Стислий опис змісту навчальної дисципліни	6
III. СЕМІНАРСЬКІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ	20
<i>(Нумерація тем – за Програмою)</i>	
I семестр	
Тема 1. Предмет, функції та методологія теорії держави та права	20
Тема 2. Виникнення держави	21
Тема 3. Державна влада і державність	23
Тема 4. Форма держави.....	24
Тема 5. Механізм і апарат держави	27
Тема 6. Політична система суспільства та держава.....	29
Тема 7. Громадянське суспільство та держава.....	31
Тема 8. Демократична, правова й соціальна держава.....	32
Тема 9. Держава та особистість	34
II семестр	
Тема 11. Поняття й сутність права	37
Тема 12. Норми права в системі соціальних норм	39
Тема 13. Система права	40
Тема 14. Джерела (форми) права. Нормативно-правовий акт – основна форма права сучасних держав	42
Тема 15. Правоутворення, правотворчість, законотворчість.....	45
Тема 16. Тлумачення норм права	46
Тема 17. Реалізація та застосування норм права.....	48
Тема 18. Правові відносини	49
Тема 19. Правомірна поведінка, правопорушення та юридична відповідальність	50
Тема 21. Законність і правопорядок	51
Тема 23. Правові системи сучасності	52
IV. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	54
Анотування наукової статті.....	54
Складання цитатного плану наукової статті	55
Перелік тем для анотування та цитування.....	55
V. КУРСОВА РОБОТА. ЕТАПИ ВИКОНАННЯ	59
ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ	59
Характеристика етапів виконання курсової роботи	59
Оформлення курсової роботи	60
Критерії оцінювання	61
Тематика курсових робіт	61
Титульна сторінка курсової роботи.....	63

VI. КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАЛІКУ ТА ЕКЗАМЕНУ.....	64
Контрольні питання до заліку.....	64
Контрольні питання до екзамену.....	65
VII. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	68
Нормативно-правові акти	68
Основна література	69
Допоміжна література.....	70
Інформаційні ресурси	77
VIII. СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА.....	78

I. ВСТУП

Мета викладання навчальної дисципліни «Теорія держави та права» – сформувати у студентів уявлення про загальні закономірності виникнення, розвитку та функціонування державно-правових явищ, основних категорій держави та права, а також – показати значення загальнотеоретичних знань для засвоєння галузей права та майбутньої правозастосовної діяльності. Опанування навчального матеріалу створює надійну теоретичну базу для вивчення галузевих і міжгалузевих базових юридичних наук.

Самостійна робота студента – одна з основних форм організації навчання. Вона є найважливішим засобом опанування знань з певної дисципліни

Мета самостійної роботи – сприяти закріпленню, поглибленню й узагальненню знань, набутих студентами за час навчання, виробленню навичок їх застосування для розв’язання конкретного завдання. Під час виконання такої роботи у студентів напрацьовуються навички та вміння самостійно працювати з навчальною й науковою літературою, використовуючи сучасні інформаційні засоби та технології.

Питання, які виносяться на самостійну роботу (**термінологічне, методологічне, практичне завдання**), мають бути виконані в робочому зошиті. Робочий зошит за своєю сутністю є індивідуальним довідником знань студента з тієї чи іншої дисципліни. Він містить інформацію, яка може бути використана в подальшому при виконанні індивідуальних завдань: написанні рефератів, курсових робіт, наукових доповідей.

Робочий зошит слід вести охайно. Протягом часу, відведеного для вивчення дисципліни, викладач перевіряє та оцінює робочий зошит. Систематичне ведення робочого зошита сприятиме закріпленню знань, допоможе підготуватися до заліку з цієї дисципліни чи з інших (у разі, якщо при вивченні цих дисциплін зустрінеться тема, пов’язана з раніше розглянутою в курсі), дасть навички конспектування літератури та роботи з нормативними матеріалами.

Самостійна робота передбачає написання **есе**. Есе (франц. *essai* – спроба, проба, нарис, від лат. *exagium* – зважування) – творча робота невеликого об’єму і вільної композиції, що виражає індивідуальні враження та міркування з конкретного приводу або питання і свідомо не претендує на вичерпне трактування предмета. Стель есе вирізняють образність, афористичність і установка на розмовну інтонацію та лексику. Жанр есе допускає не лише написання тексту, а й усний виступ з ним на семінарському занятті. При цьому оцінюється як зміст есе, так і стиль його викладення усно. У випадку, якщо студенту виступити на семінарі не вдалося, написане есе слід здати викладачеві, ведучому семінарські заняття. Обсяг есе, що рекомендується в цьому випадку, – до 2 сторінок тексту. До деяких тем самостійної роботи пропонується тематика есе.

Важливою формою самостійної роботи є **анотування наукової статті**. Анотування – це процес створення анотації, аналітико-синтетичного опрацювання інформації, мета якого – отримання узагальненої характеристики наукового документа, що розкриває його логічну структуру та найсуттєвіший зміст.

II. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА»

обов'язкових компонент освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 08 «Право», спеціальність 081 Право

Програма обов'язкової навчальної дисципліни складена відповідно до освітньої програми першого рівня вищої освіти навчальної дисципліни «Теорія держави та права» 081 Право (право).

Предметом вивчення навчальної дисципліни є методологічно організований процес поступового й послідовного опанування вироблених юридичною думкою знань про загальні й специфічні закономірності виникнення, розвитку та функціонування державно-правових явищ.

Міждисциплінарні зв'язки. У системі професійно-правової освіти теорія держави та права займає особливе місце як базова фундаментальна наука. У межах теорії держави та права вивчаються основні державно-правові поняття й категорії юриспруденції, якими користуються при викладанні галузевих дисциплін (цивільне право, кримінальне право, адміністративне право тощо). Цим визначається провідна методологічна роль теорії держави та права стосовно історико-правових, галузевих та інших юридичних дисциплін.

Програма навчальної дисципліни складається з таких тем:

1. Предмет, функції та методологія теорії держави та права.
2. Виникнення держави.
3. Державна влада і державність.
4. Форма держави.
5. Механізм і апарат держави.
6. Політична система суспільства та держава.
7. Громадянське суспільство та держава.
8. Демократична, правова й соціальна держава.
9. Держава та особистість.
10. Основні концепції праворозуміння.
11. Поняття й сутність права.
12. Норми права в системі соціальних норм.
13. Система права.
14. Джерела (форми) права. Нормативно-правовий акт – основна форма права сучасних держав.
15. Правоутворення, правотворчість, законотворчість.
16. Тлумачення норм права.
17. Реалізація та застосування права.
18. Правові відносини.
19. Правомірна поведінка, правопорушення та юридична відповідальність.
20. Правосвідомість і правова культура.
21. Законність і правопорядок.
22. Механізм правового регулювання.
23. Правові системи сучасності.
24. Юридична техніка.
25. Юридичний процес.

1. Мета і завдання навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни «Теорія держави та права» – сформувати у студентів уявлення про загальні закономірності виникнення, розвитку та функціонування державно-правових явищ, основних категорій держави та права, а також – показати значення загальнотеоретичних знань для засвоєння галузей права та майбутньої правозастосовної

діяльності. Опанування навчального матеріалу створює надійну теоретичну базу для вивчення галузевих і міжгалузевих базових юридичних наук.

1.2. Основними завданнями дисципліни «Теорія держави та права» є вивчення питань про загальні закономірності виникнення, розвитку, функціонування держави та права. Основним завданням є розвиток абстрактного, юридичного мислення на базі поняттєво-категоріального апарату; набуття вмінь і навичок роботи зі спеціальною літературою та юридичними актами; застосування загальнотеоретичних знань для розв'язання конкретних пізнавальних і практичних завдань; вміння логічно та правильно висловлювати свої думки під час публічних виступів.

1.3. Згідно з освітньою програмою здобувачі вищої освіти мають набути таких знань і умінь.

Знати: відповіді на питання про загальні закономірності виникнення, розвитку, функціонування держави та права – походження держави, державна влада і держава, громадянське суспільство і держава, форма держави, механізм і апарат держави, правова, соціальна, демократична держава, права людини і громадянина, загальне вчення про право, система права, норма права в системі соціальних норм, правотворчість, джерела (форми) права, нормативно-правовий акт, правовідносини, юридичний факт, реалізація і застосування права, тлумачення права, правомірна і неправомірна поведінка, юридична відповідальність, законність, правопорядок, правосвідомість, правова культура, правове виховання, механізм правового регулювання, юридична техніка, юридичний процес, правові системи сучасності.

Вміти: визначати предмет, метод, функції теорії держави та права, походження держави, соціальні та історичні умови буття держави, поняття права, систему права, джерела (форми) права, нормативно-правовий акт, правовідносини, юридичний факт, реалізація і застосування права, тлумачення права, юридична відповідальність, законність, правопорядок, правосвідомість, правова культура, правове виховання, механізм правового регулювання, юридична техніка тощо.

1.4. Форма підсумкового контролю – екзамен.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 150 години/5 кредитів ECTS.

1.5. Програмні компетентності.

Програмні компетентності, які формуються при вивченні навчальної дисципліни	
Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в галузі професійної правничої діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування правових доктрин, принципів і правових інститутів і характеризується комплексністю та невизначеністю умов
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК2 Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності
	ЗК5 Здатність вчитися й опановувати сучасні знання
	ЗК10 Здатність реалізовувати свої права та обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні

	ЗК11	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності та досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної сфери, її місця в загальній системі знань про природу й суспільство та в розвитку суспільства, техніки та технологій, використовувати різні види й форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)	СК1	Усвідомлення функцій держави, форм реалізації цих функцій, правових основ правоохоронної діяльності; дотримання основних принципів реалізації правоохоронної функції держави
	СК3	Здатність професійно оперувати категоріально-поняттєвим апаратом права і правоохоронної діяльності
	СК4	Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань і навичок у професійній діяльності
	СК5	Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати й узагальнювати правову інформацію з різних джерел
	СК6	Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації
	СК10	Здатність визначати належні та придатні для юридичного аналізу факти
	СК11	Здатність до аналізу та оцінки ризиків, що впливають на вчинення адміністративних правопорушень і кримінальних злочинів (проступків)

2. Стислий опис змісту навчальної дисципліни

Тема 1. Предмет, функції та методологія теорії держави та права

Становлення загальнотеоретичної науки про державу та право. Філософія права та енциклопедія права як її попередники. Наступність у розвитку загальнотеоретичних державно-правових знань. Внесок мислителів України у розвиток загальнотеоретичного вчення про державу та право. Роль вчених-юристів України у визначенні предмета й структури теорії держави та права як науки та навчальної дисципліни.

Предмет теорії держави та права. Розрізнення понять «об'єкт» і «предмет» теорії держави та права. Особливості предмета теорії держави та права як науки (і процесу їх створення). «Теорія держави» і «теорія права», їх відмінність і єдність.

Функції загальної теорії держави та права як науки. Зміст онтологічної (пізнавальної), евристичної, прогностичної, виховної, методологічної, ідеологічної, практично-прикладної функції держави та права.

Методологія теорії держави та права. Метафізика, діалектика (матеріалістична та ідеалістична), ідеалізм (об'єктивний і суб'єктивний), матеріалізм (об'єктивний і суб'єктивний) у пізнанні державно-правових явищ. Логічні прийоми загальнотеоретичного пізнання держави та права (аналіз, синтез, індукція, дедукція тощо).

Загальнонаукові методи пізнання держави та права: формально-логічний метод, системно-структурний метод, конкретно-історичний метод, статистичний метод тощо). Використання методів окремих наук для пізнання держави та права (метод порівняльного

правознавства, метод техніко-юридичного аналізу, метод конкретизації, метод інтерпретації тощо).

Склад теорії держави та права, її основні наукові напрями. Структура теорії держави та права, її основні наукові напрями. Структура теорії держави та права як навчальної дисципліни. Поняттєвий апарат теорії держави та права. Гуманізація загальнотеоретичного наукового знання про державу і право. Завдання теорії держави та права як науки та навчальної дисципліни.

Співвідношення теорії держави та права як науки і теорії держави та права як навчальної дисципліни.

Навчальні дисципліни (юридичні, неюридичні) в юридичних навчальних закладах. Фундаментальні навчальні дисципліни в юридичних навчальних закладах. Місце теорії держави та права в системі юридичних навчальних дисциплін. Теорія держави та права і юридичний світогляд, юридичне мислення, юридична культура як професійні якості юриста-спеціаліста. Логіка структури курсу теорії держави та права як навчальної дисципліни.

Тема 2. Виникнення держави

Структура первісного суспільства. Органи влади та управління первісного суспільства. Еволюція первісного суспільства. Форма організації суспільства в епоху неоліту («протодержава»).

Влада як соціальний інститут. Влада і соціальні норми в первісному суспільстві. Первісне й похідне виникнення держав. Державність. Основні теорії походження держави. Аналіз теорій виникнення держави, причини їх багатоманітності. Наукові ідеї про походження держави у творах видатних вчених. Договірна теорія. Теорія насильства. Патріархальна теорія. Психологічна теорія. Соціально-економічна або класова теорія. Теорія еліт. Органічна теорія. Теорія «держави загального благоденства». Космічна теорія виникнення держави. Закономірності й випадковості походження держави.

Основні теорії держави: теорія еліт, технократична, теорія плюралістичної демократії тощо. Поняття типології держав. Критерії класифікації держав. Фактори, що визначають тип держав: економічні, класові, національні, політичні, релігійні, регіональні тощо. Класифікація держав. Поліцейська держава. Авторитарна держава. Тоталітарна держава. Ліберальна держава. Демократична держава. Соціальна держава. Правова держава.

Цивілізаційний та формаційний підходи до типології держави. Види цивілізацій і відповідні їм типи держав. Особливості держав у межах одного типу. Східний тип держав. Класово-економічна сутність інформаційного підходу. Основні ознаки й особливості держав рабовласницького, феодального, буржуазного та сучасного суспільства.

Еволюція типів держав. Умови та форми переходу від одного типу держави до іншого. Конвергенція в розвитку держав різного типу.

Наступність у розвитку держав. Перехідні держави. Прогрес у розвитку держави, його сутність, критерії та головні напрями. Сучасні теорії про державу перехідного типу. Держава соціально-демократичної орієнтації та соціально-правова держава.

Тема 3. Державна влада і державність

Влада та її види. Співвідношення політичної та державної влади, державної влади та держави. Поняття й ознаки державної влади.

Поняття держави (у світі різних підходів щодо визначення). Основні ознаки держави. Фундаментальні елементи держави: населення (народ, нація, громадяни), територія, публічна влада. Суверенітет держави. Внутрішня і зовнішня сторони суверенітету. Суверенітет народу і його втілення в демократичних державах. Національний суверенітет і право націй на самовизначення. Суверенітет у федеративній державі. Поняття державної влади та її співвідношення з політичною владою. Класові, національні, корпоративні, загально-соціальні фактори та їх місце в державі. Методи й форми забезпечення державою інтересів суспільства, громадян, національних і соціальних спільнот (груп). Взаємозумовленість і

взаємозв'язок держави, політичного, економічного, соціального устрою суспільства. Сутність держави. Аспекти сутності держави. Класове (вузькогрупове) і загальносоціальне в сутності держави. Держава і політичний, економічний, соціальний, устрій: їх взаємозв'язок і взаємозумовленість.

Поняття функцій держави. Визначення основних напрямів діяльності держави. Класифікація функцій держави, їх взаємозумовленість і взаємозв'язок. Функції сучасної Української держави та функції державних органів: їх відмінність і взаємозв'язок.

Правові форми здійснення державою своїх функцій. Загальносоціальні, національні та класові фактори у змісті функцій держави. Критерій прогресу в розвитку функцій держави.

Тема 4. Форма держави

Поняття форми держави. Її структура: форма правління, форма державного устрою, форма державного (політичного) режиму, їх поняття та основні ознаки.

Співвідношення типу, сутності й форми держави. Прогресивні та регресивні зміни форми держави певного типу.

Форми правління у рабовласницькій, феодальній, буржуазній та соціалістичній державі. Сутність і особливості форми правління радянської держави. Монархія й республіка як класичні форми правління держави в історії та сучасності. Види монархічних форм правління: історія та сучасність. Сучасні монархії: абсолютна, конституційна (парламентська), змішана.

Види республіканських форм правління: історія та сучасність. Парламентська, президентська, змішана республіка критерії їх розрізнення. Форма правління в Україні, її історичні корені.

Єдність державної влади, принципи її організації та функціонування: розподіл державної влади на законодавчу, виконавчу й судову. Втілення принципу розподілу влади в державну розбудову України. Спадковість цього принципу в українському конституціоналізмі. Система стримувань і противаг, передбачена Конституцією України. Сутність народовладдя, форми його здійснення в сучасній державі.

Поняття форми державного устрою. Національно-державний та адміністративно-територіальний устрій держави. Унітарна держава, її основні ознаки. Унітарна держава з елементами феодалізму. Автономія в унітарній державі, особливості України як унітарної держави. Автономна Республіка Крим.

Федеративна держава, принципи її утворення та правова основа. Особливості суверенітету й територіальної цілісності федеративної держави. Взаємовідносини між федеральними органами державної влади та органами влади суб'єктів федерації. Види федерацій.

Конфедерація: поняття та ознаки. Принцип державного суверенітету та конфедерація. Історична доля конфедерації. Співдружність держав, регіональні, економічні, політичні, військові та інші союзи, асоціації, об'єднання тощо держав, їх відмінність від унітарної та федеративної держави (ЄС, ООН, НАТО тощо).

Україна і Рада Європи. Значення для України її входження до Ради Європи. Україна і Європейське співтовариство. Регіональні міждержавні організації.

Державний (політичний) режим: поняття, види. Чинники, що впливають на вид політичного режиму. Демократичний політичний режим поняття, різновиди, основні ознаки. Антидемократичний режим: поняття, основні ознаки, різновиди.

Умови формування демократичного режиму в перехідних державах (Україна, країни Східної Європи та Середньої Азії тощо). Трансформація політичного режиму в Україні та в країнах Східної Європи.

Тема 5. Механізм і апарат держави

Поняття механізму держави, державного апарату. Роль механізму в забезпеченні здійснення її функцій. Структура механізму сучасної держави та її правова основа.

Орган держави: поняття, ознаки, види. Державні органи, установи, підприємства та організації, їх місце і роль у механізмі держави. Державні та недержавні (комерційні) організації: специфічні ознаки їх функціонування в механізмі держави. Особливості механізму федеративної та унітарної держави.

Система державних органів в Україні, їх схожість і відмінність від системи державних органів у країнах Східної Європи. Централізація та децентралізація в організації та функціонуванні державних органів. Принцип «поділу влади» в організації та діяльності державного апарату.

Загальна характеристика законодавчої, виконавчої та судової влади. Проблема самостійності контрольної влади. Система «стримувань і противаг» як умова реалізації принципу поділу влади.

Державний контроль і його види. Інститут омбудсмана.

Поняття державної та недержавної служби. Державні й недержавні службовці, їх категорії та ранги в державних і недержавних органах. Поняття посадової особи. Класифікація посадових осіб (за законодавством України і країн Східної Європи).

Формування механізму держави (державного апарату) в Україні. Перетворення радянської моделі управління місцевими справами. Співвідношення системи державних органів та органів місцевого самоврядування в Україні, делегування повноважень за законодавством України. Механізм держави і місце самоврядування. Реформування місцевого самоврядування в Україні, його правова основа (національне право та міжнародно-правові акти). Взаємодія органів держави (вищих і місцевих) і органів місцевого самоврядування (форми, методи).

Органи внутрішніх справ, їх місце та роль у забезпеченні функцій держави.

Тема 6. Політична система суспільства і держава

Розвиток ідей про політичну систему суспільства у світовій класичній думці про державу і право. Сутність політичної системи суспільства та її основні ознаки. Елементи політичної системи суспільства. Політичні відносини. Політичні суб'єкти (інститути, організації). Політичні й правові норми. Політична свідомість і політична культура.

Загальна характеристика та ознаки політичної влади. Місце держави в політичній системі суспільства. Політика. Політична влада та державна влада.

Державна влада і громадські об'єднання: комерційні та некомерційні (неприбуткові), правова основа їх взаємодії. Загальна характеристика політичних партій, види та засади їхньої діяльності. Державна влада і правляча політична партія. Формування внутрішньої та зовнішньої політики держави. Лобізм.

Загальне поняття трудового колективу, громадського руху та їхні функції у політичній системі суспільства.

Держава і релігія, церква. Держави світські та релігійні, клерикальні.

Державна і суспільна безпека в Україні.

Тема 7. Громадянське суспільство й держава

Громадянське суспільство: становлення концепції.

Громадянське суспільство: поняття, структура, основні ознаки, сутність. Громадянин і громадянське суспільство. Критерії цивілізованості громадського суспільства: економічний, політичний, ідеологічний плюралізм як засади суспільного життя в Україні.

Співвідношення громадянського суспільства і держави. Взаємозалежність і взаємодія громадянського суспільства і держави.

Держава і соціальне партнерство. Суб'єкти соціального партнерства. Роль держави в соціальному партнерстві.

Тема 8. Демократична, правова і соціальна держава

Поняття та ознаки демократії. Функції демократії: організаційно-політична; регулятивно-компромісна; суспільно-стимулююча; установча; контрольна; охоронна.

Принципи демократії: політична свобода; рівноправність громадян; виборність органів держави та постійний контакт з населенням; поділ влади; прийняття рішень за волею більшості при обов'язковому дотриманні прав меншості; гласність; плюралізм.

Форми демократії: безпосередня та представницька форми участі народу в управлінні державними та суспільними справами. Інститути демократії. Вибори та референдум: поняття, ознаки, види та призначення. Демократія і самоврядування.

Україна як демократична держава.

Історія ідей про правову державу. Концепція правової держави. Україна як правова держава. Принцип верховенства права та відповідності йому закону. Значення побудови громадянського суспільства для утвердження правової держави. Конституційне забезпечення принципу розподілу держави і людини.

Україна як соціальна держава. Державна політика соціальної безпеки. Державна влада та забезпечення соціальної злагоди в суспільстві.

Реформи в Україні щодо організації інститутів публічної влади. Адміністративна реформа. Судово-правова реформа. Реформа місцевого самоврядування (муніципальна реформа). Парламентська реформа. Шляхи реформування прокуратури.

Інститут Президента України, його вітчизняні витоки та сучасність. Теорія і практика розвитку українського парламентаризму. Верховна Рада України та її роль у розбудові України як демократичної, соціальної, правової держави.

Адміністративна реформа, судово-правова реформа, реформа місцевого самоврядування (муніципальна реформа), їх значення для утвердження України як демократичної, соціальної, правової держави.

Історія ідей про правову державу. Концепція соціальної держави. Соціальна держава: основні ознаки та функції. Україна як соціальна держава.

Конституція України – передумова побудови демократичної, правової, соціальної держави.

Тема 9. Держава та особистість

Правовий статус особистості, його структура, види.

Історія ідеї прав людини. Теорія трьох поколінь прав людини: невідчужувані особисті (громадянські) і політичні права; поглиблення особистих і розвиток соціально-економічних і культурних прав; колективні права. Становлення четвертого покоління прав людини.

Основні права людини і громадянина: поняття, ознаки. Класифікація прав людини і громадянина: громадянські, політичні, економічні, соціальні, культурні, екологічні тощо. Основні напрями розвитку прав особи у державах соціальної демократії. Співвідношення прав людини і громадянина.

Система обов'язків людини і громадянина.

Права, свободи та обов'язки людини і громадянина за Конституцією України.

Основні права дитини. Права нації (народу), людства. Забезпечення прав національних меншин.

Система гарантій прав людини і громадянина в сучасній державі. Соціально-правовий механізм забезпечення прав людини.

Міжнародні стандарти прав людини. Міжнародні акти про права людини. Хартія прав людини. Декларація прав людини. Пакт про громадянські та політичні права. Пакт про економічні, соціальні, культурні права. Міжнародно-правові гарантії прав людини.

Європейський захист прав людини. Європейський суд з прав людини. Комітет міністрів Ради Європи.

Роль органів внутрішніх справ у забезпеченні прав і свобод особи.

Тема 10. Основні концепції праворозуміння

Праворозуміння як категорія юридичної науки. Поняття праворозуміння. Суб'єкти праворозуміння. Об'єкт праворозуміння. Концепція праворозуміння.

Юридичне й легістське праворозуміння. Природно-правовий та лібертарно-юридичний підхід до праворозуміння.

Загальна характеристика сучасних концепцій праворозуміння: аксіологічна (природно-правова), соціологічна, нормативістська концепції праворозуміння.

Теорія природного права. Позитивістська теорія права. Неопозитивізм (нормативізм). Соціологічна теорія права. Психологічна теорія права. Історична школа права.

Тема 11. Поняття й сутність права

Визначення поняття права. Соціальна чинність права. Право як провідний спеціальний регулятор суспільних відносин. Загальносоціальні, національні та корпоративні фактори в праві. Ознаки права (нормативність, системність, формальна визначеність, вольовий характер, загальна обов'язковість, гарантованість державою). Соціальна справедливість і свобода та їх міра як сутність права. Вольовий критерій при оцінюванні сутності права. Право як система норм (правил) поведінки особи, нормативна основа організації та функціонування державної влади, об'єднань громадян, інших осіб.

Сутність права. Властивості права.

Принципи права: поняття й призначення. Класифікація принципів права (загальноправові, типологічні, конкретно-історичні, галузеві, міжгалузеві принципи права тощо).

Функції права як основні напрями правового впливу на суспільні відносини. Загальносоціальні (виховна, інформаційна, орієнтаційна, оцінююча) та спеціально-соціальні (юридичні) функції права (регулятивні – статична та динамічна, охоронна).

Цінність нормативності та формальної визначеності права. Межі правового регулювання в суспільстві.

Співвідношення права й держави. Співвідношення права й закону. Правовий закон.

Співвідношення національного та міжнародного права. Способи реалізації норм міжнародного права в національному праві.

Право, політика, економіка. Межі правового регулювання в суспільстві. Порядок як відносно самостійне явище. Взаємовплив права та економіки. Правові форми економічних відносин. Безпосереднє та опосередковане регулювання правом економічних відносин. Роль права у стимулюванні розвитку нових економічних відносин.

Взаємовплив права та політики. Право як основа та форма (засіб) здійснення політики держави. Відображення в праві рівня політичної зрілості класу (правлячої еліти), народу (нації), суспільства, держави. Роль політики у визначенні змісту й напрямів правового регулювання.

Правове оформлення легітимної політичної діяльності та її принципів.

Право та демократія. Правове регулювання форм та інститутів демократії. Роль права в розвитку демократії як засобу здійснення народовладдя. Вплив принципів демократії на зміст і напрям формування права.

Право та культура. Право як індикатор культури суспільства. Прогрес у праві. Власна та аргументальна цінність права. Право та закон; їх співвідношення. Принципи верховенства права в суспільстві та державі.

Наступність у праві. Правова акультурація.

Тема 12. Норми права в системі соціальних норм

Соціальні норми права: поняття, ознаки. Соціальні норми як загальні правила поведінки людей у суспільстві, що зумовлені об'єктивними закономірностями та забезпечені різноманітними засобами соціального впливу.

Класифікація соціальних норм. Норми моралі. Звичаї та традиції. Норми громадських об'єднань. Технічні та естетичні норми. Релігійні норми. Норми права.

Поняття норми права та її основні ознаки. Загальний характер і формальна визначеність норми права, загальна обов'язковість, примусовість, невизначеність адресата.

Види норм права. Регулятивні та правоохоронні норми права. Дозволяючі (уповноважуючі), зобов'язуючі, забороняючі норми права. Матеріальні й процесуальні норми права: їх взаємозв'язок і відмінність. Пріоритет норм матеріального права над процесуальними в романо-германській сім'ї правових систем. Класифікація норм права за рівнем їх нормативності: норми-цілі, норми-дефініції, норми-принципи та ін. Колізійні норми. Значення класифікації норм права для їх ефективної реалізації.

Поняття та види правових презумпцій. Правові аксіоми. Юридичні фікції. Структура норми права. Гіпотеза, диспозиція, санкція (прості, складні, абсолютно та відносно визначені). Структура регулятивних і правоохоронних норм права.

Норми викладення правових норм у статтях нормативно-правових актів (пряма, посилкова і бланкетна, казуїстична, абстрактна). Співвідношення норми права та статті нормативно-правового акта.

Тема 13. Система права

Система права та правова система їх співвідношення. Поняття та основні ознаки структури права. Рівні (елементи) структури права: правова норма, інститут права, галузь права, особливі структурні підрозділи права: суміжні інститути права, об'єднання правових інститутів, підгалузі права. Первинні асоціації правових норм та інститути права.

Система права: предмет і метод правового регулювання як підстави розподілу норм права за галузями, їх основні ознаки та роль у правотворчості й правозастосуванні. Матеріальне та процесуальне право. Публічне та приватне право. Поняття та основні ознаки правового режиму. Конституція України про міжнародне право та його пріоритет над національним правом.

Поняття галузі права. Класифікація галузей права. Види галузей матеріального права. Види галузей процесуального права. Загальна характеристика основних галузей права України.

Інститут права: поняття, ознаки, види. Міжгалузеві інститути права. Підгалузі права.

Система законодавства: поняття, основні ознаки та структурні підрозділи. Співвідношення системи права й системи законодавства, його значення для систематизації норм права. Структура системи законодавства та її види. Галузь законодавства. Причини розбіжності ряду галузей права і галузей законодавства.

Систематизація нормативно-правових актів: поняття, види. Кодифікація як вид систематизації. Інкorporація і консолідація: поняття, види, цілі. Звід законів. Уніфікація та її роль в удосконалюванні національного законодавства і зближенні правових систем світу.

Тема 14. Джерела (форми) права. Нормативно-правовий акт – основна форма права сучасних держав

Поняття форми права, її значення в правовому регулюванні суспільних відносин і систематизації законодавства.

Основні історичні форми права: правовий звичай, судовий (адміністративний) прецедент, доктринальна форма, догми (принципи та правила) релігії, нормативний юридичний акт, договір (нормативні: внутрішні та міжнародні зовнішні).

Система джерел права в Україні.

Нормативно-правовий акт: поняття, ознаки, система та види.

Підзаконні нормативно-правові акти. Співвідношення верховенства закону та верховенства права. Правонаступність у праві.

Нормативно-правові акти об'єднань громадян, інших суб'єктів суспільних відносин. Статути, положення: типові, примірні та ін.

Судовий прецедент, його основні ознаки, особливості та співвідношення з іншими нормами права.

Судова та адміністративна практика, її роль у розвитку форм права на сучасному етапі. Прецедент судового тлумачення та судовий прецедент.

Правовий звичай: поняття, основні ознаки та особливості. Звичаєве право, його сутність, ознаки та взаємозв'язок з правовим звичаєм.

Доктринальна форма права. Положення (рекомендації) юридичної науки, їх вплив на правозастосування та законотворчість. Наукові коментарі до текстів законодавства (нормативно-правових актів).

Нормативно-правові договори: типові, примірні, міждержавні, внутрішні та зовнішні, а також інші (господарські, страхування та ін.). Дія нормативно-правових актів у просторі, часі та щодо кола осіб. Чинність нормативно-правових актів. Пряма, зворотна, переживаюча дія нормативно-правових актів.

Тема 15. Правоутворення, правотворчість, законотворчість

Поняття правоутворення та правотворчості. Соціальні чинники формування права. Поняття та основні ознаки правотворчості (організаційно-методичний аспект, інтелектуальна та вольова сторони, фінансове та матеріальне-технічне забезпечення).

Правотворчий процес і його особливості. Стадії правотворчого процесу. Законодавча ініціатива. Прийняття рішення про підготовку нормативно-правового акта й підготовку його тексту. Обговорення тексту проєкту нормативно-правового акта. Погодження тексту проєкту нормативно-правового акта. Доопрацювання проєкту. Внесення проєкту в правотворчий орган. Обговорення проєкту в правотворчому органі. Голосуванні проєкту. Підписання проєкту нормативно-правового акта. Опублікування й оприлюднення нормативно-правового акта.

Види (класифікація) правотворчості. Правотворчість державних органів. Санкціонована правотворчість. Делегована правотворчість: її переваги та недоліки. Первинна, поточна та кодифікаційна правотворчість.

Судова правотворчість. Прецеденти Європейського Суду з прав людини. Конституційний Суд України як суб'єкт правотворчості.

Законодавчий процес. Законодавча ініціатива (право законодавчої ініціативи та форми її реалізації). Суб'єкти законодавчого процесу, їх правове визначення.

Основні стадії законодавчого процесу, його правова основа. Поняття та основні ознаки стадій законодавчого процесу. Предмет законодавчої діяльності (проєкти, їх підготовка, процедура розгляду, проходження). Регламент законодавчого процесу. Принципи законодавчої діяльності в Україні.

Тема 16. Тлумачення норм права

Поняття тлумачення норм права, його основні ознаки. З'ясування та тлумачення змісту правових норм (їх окремих елементів).

Класифікація тлумачення норм права. Види тлумачення правових норм за суб'єктом. Офіційне тлумачення норм права та його види (легальне, аутентичне). Юридична природа (наслідків) офіційного тлумачення правових норм, його обов'язковість у правозастосуванні.

Неофіційне тлумачення норм права, його основні ознаки та види. Доктринальне тлумачення правових норм і його значення для правозастосування та удосконалення механізму правового регулювання (науково-практичні коментарі, дослідження права: дисертації, статті, монографії та ін.).

Професійне та побутове тлумачення норм права.

Види тлумачення норм права за обсягом: буквальне, поширювальне (розширене) та обмежувальне тлумачення, їх значення для правильного, обґрунтованого та законного прийняття юридичного рішення (акта).

Нормативне та казуальне тлумачення правових норм (за результатом).

Засоби тлумачення норм права, поняття та основні ознаки. Граматичне (філологічне, семантичне, лінгвістичне) тлумачення норм права. Логічне, історичне, телеологічне та наукове тлумачення правових норм.

Акти тлумачення, їх види та юридична природа.

Тема 17. Реалізація та застосування права

Сутність, поняття, основні ознаки реалізації права. Реалізація права поза правовідносинами та в правовідносинах. Форми безпосередньої реалізації права: використання, виконання, дотримання, їх поняття, основні ознаки, юридична природа та роль у правовому регулюванні суспільних відносин.

Застосування права як правової форми діяльності держави: поняття, ознаки. Застосування права як виду індивідуального (піднормативного) регулювання. Процес застосування права, його основні стадії. Правова оцінка та кваліфікація фактичних обставин (події, проблеми, ситуації та ін.). Основні вимоги правильного застосування права. Акт застосування права: поняття та ознаки. Види актів застосування права за юридичними наслідками, за формою зовнішнього прояву (письмовий, усний, конклюдентний).

Достовірність і точність норми права, що застосовується. Істина у правозастосовному процесі (судовому та ін.), її докази та функції у правовому регулюванні, а також зміцненні законності й правопорядку. Інтелектуальне забезпечення правильного, законного й точного застосування норм права.

Акти застосування норм права. Прогалини у праві. Аналогія закону, аналогія права та субсидіарне застосування. Зловживання правом. Суб'єкти застосування норм права в органах внутрішніх справ. Особливості застосування норм права працівниками різних підрозділів органів внутрішніх справ.

Вимоги правильного та ефективного застосування норм права працівниками органів внутрішніх справ (законність, обґрунтованість, доцільність).

Практична спрямованість теорії правозастосування на якість виконання всіма юристами своїх професійних обов'язків.

Тема 18. Правові відносини

Поняття та основні ознаки правових відносин. Правові відносини як форма існування й реалізації прав та обов'язків. Норми права та правові відносини. Склад (структура) правових відносин. Матеріальні та юридичні аспекти змісту правових відносин. Основні елементи складу правових відносин: суб'єкти, зміст (юридичний, фактичний), об'єкти, юридичні факти. Суб'єктивне право: поняття, ознаки. Правомочність як структурний елемент (вид) суб'єктивного права. Юридичний обов'язок: поняття, ознаки, види. Повноваження. Юридична відповідальність.

Суб'єкти правових відносин. Правосуб'єктність фізичних осіб. Правоздатність. Дієздатність. Деліктоздатність. Правосуб'єктність юридичних осіб. Публічні (некомерційні) і приватні (комерційні) юридичні особи. Поняття та ознаки юридичної особи. Об'єднання та соціальні спільноти як суб'єкти правових відносин. Держава як суб'єкт правових відносин (адміністративних, цивільних, міжнародних та ін.).

Об'єкти правових відносин: поняття та ознаки. Види об'єктів правових відносин: їх поняття та види згідно із законодавством України, їх правовий режим. Особливості правового режиму землі, повітря та ін.

Юридичні факти: поняття та ознаки. Класифікація юридичних фактів. Види юридичних фактів за правовими наслідками: правостворюючі, правозмінюючі, правоприпиняючі. Види юридичних фактів за вольовою ознакою: юридичні дії та події. Поняття та види правових презумпцій. Юридичне становище та юридичний (фактичний) склад. Правові відносини за участю органів внутрішніх справ.

Тема 19. Правомірна поведінка, правопорушення та юридична відповідальність

Поняття та ознаки правомірної поведінки. Співвідношення права та поведінки (вчинку, діяльності). Воля, свідомість, інтелектуальні якості особи та правомірна поведінка.

Особливості структури (складу) правомірної поведінки. Об'єктивна та суб'єктивна сторони правомірної поведінки. Мотивація правомірної поведінки.

Типи правомірної поведінки. Обов'язок та законслухняна поведінка. Позитивна відповідальність. Маргінальна та конформістська поведінка, умови та причини їх існування в сучасному суспільстві.

Професійна правова поведінка співробітників органів внутрішніх справ.

Ознаки правопорушення: протиправність, винність (деліктоздатність), соціальна шкідливість (небезпечність), наслідки. Склад правопорушення. Суб'єкт правопорушення та його особливості в різних галузях (інститутах) права. Об'єктивна сторона правопорушення та її ознаки. Причинний зв'язок між правопорушенням (дією) та наслідками. Суб'єктивна сторона правопорушення. Вина, її форми – навмисність та необережність. Прямий і непрямий умисел, протиправна самовпевненість і протиправна необережність. Соціальний, медичний та інтелектуальний критерії вини суб'єкта.

Причини та природа правопорушень. Причини злочинності, її основні форми. Методи та форми боротьби зі злочинністю.

Поняття та основні ознаки юридичної відповідальності. Правопорушення та його склад – підстави притягнення до юридичної відповідальності. Стадії юридичної відповідальності. Підстави юридичної відповідальності.

Юридична відповідальність і правові санкції.

Види юридичної відповідальності, їх відпрацювання в чинному законодавстві України.

Зв'язок і взаємодія юридичної відповідальності з моральною та політичною.

Юридична відповідальність і права людини. Презумпція невинуватості як гарантія прав людини та громадянина.

Тема 20. Правосвідомість і правова культура

Поняття та основні ознаки правової свідомості. Структура правової свідомості, її елементи: правова ідеологія, правова психологія, правова поведінка.

Вплив правосвідомості на законотворчу та правозастосовну діяльність. Ідеї та принципи законності (неминучість юридичної відповідальності, недоторканність прав людини, рівність, демократизм і соціальна справедливість тощо).

Види правової свідомості: теоретична, професійна, побутова.

Правова свідомість співробітника органів внутрішніх справ.

Правова культура: її сутність та основні ознаки, форми проявлення в суспільстві. Правовий нігілізм, причини його появи, форми, вплив на стан режиму законності, реалізацію та забезпечення прав і свобод громадян. Шляхи подолання правового нігілізму.

Роль правової культури у формуванні громадянського суспільства та правової держави. Правова культура у законодавчій та правозастосовній діяльності. Правова культура посадової особи та громадянина. Правова культура у корпораціях, об'єднаннях громадян. Співвідношення правової та політичної культури.

Професійна правова культура співробітника органів внутрішніх справ.

Тема 21. Законність і правопорядок

Поняття та сутність законності. Законність як принцип життя цивілізованого суспільства. Режим законності у правовій державі. Принципи та вимоги законності. Конституційне забезпечення законності. Система гарантій законності. Соціальні та юридичні гарантії законності.

Суспільний порядок і правовий порядок. Поняття правопорядку, його співвідношення із законністю та демократією.

Законність і дисципліна. Види дисципліни. Виконавча дисципліна та її значення в роботі державного апарату. Технологічна дисципліна. Дисципліна у підприємницькій діяльності.

Основні напрями зміцнення законності та правопорядку в діяльності органів внутрішніх справ.

Тема 22. Механізм правового регулювання

Правовий вплив на суспільні відносини. Поняття, форми та методи правового регулювання.

Стадії правового регулювання. Основні елементи механізму правового регулювання, їх зв'язок та взаємодія. Нормативна основа, правовідносини, акти реалізації норм права в механізмі правового регулювання. Вимоги до механізму правового регулювання в умовах демократичної правової держави. Шляхи підвищення ефективності механізму правового регулювання.

Особливості механізму правового регулювання у сфері діяльності органів внутрішніх справ.

Тема 23. Правові системи сучасності

Поняття правової системи та сім'ї правових систем. Особливості формування континентальної (романо-германської; римської) сім'ї правових систем і правових систем, що до них примикають (латиноамериканська, японська, скандинавська). Поняття і структура права у країнах романо-германської правової сім'ї (системи). Форми (джерела) права у країнах романо-германської правової сім'ї. Поняття загального права, основні періоди його формування. Співвідношення загального права і права справедливості. Судовий прецедент: його ознаки та співвідношення з іншими формами права. Загальне та відмінне в англійській і американській правових системах. Загальна характеристика права окремих країн, що належать до романо-германської правової сім'ї.

Англосаксонська (англо-американська; прецедентна) правова система (сім'я). Структура та особливості джерел англосаксонської правової системи. Розвиток і функціонування права США як приклад держави з прецедентною правовою системою. Поняття загального права, основні періоди його формування. Співвідношення загального права і права справедливості. Судовий прецедент, його ознаки та співвідношення з іншими формами права. Загальне та відмінне в англійській і американській правових системах. Загальна характеристика інших країн англосаксонської правової сім'ї.

Правові сім'ї релігійно-моральної орієнтації. Ісламське право. Мусульманська правова система. Особливості виникнення та загальна характеристика мусульманського права. Джерела мусульманського права: Коран, Суна, кияс. Основні галузі та інститути мусульманського права. Судове право і закон. Тенденції розвитку мусульманського права в сучасних правових системах.

Сім'я традиційного (звичаєвого) права. Роль і види звичаю та звичаєвого права в становленні їх правових систем. Місце традиційних елементів у сучасних правових системах Китаю та Японії. Звичаєво-правові системи Африки. Вплив правових систем метрополій на розвиток правових систем африканських країн.

Загальна характеристика змішаної правової системи. Індуське право та особливості виникнення та розвитку. Індуське право і право Індії, спільне та відмінне в їх формуванні та перспективах розвитку. Вплив системи загального права.

Тема 24. Юридична техніка

Поняття юридичної техніки. Юридична техніка в правотворчості. Правила нормотворчої техніки: вимоги до форми нормативного акта, вимоги до структури нормативного акта, вимоги до змісту нормативного акта, вимоги до стилю та мови викладення нормативно-правового акта.

Юридична термінологія. Термінологічна уніфікація: однозначність, загальнознаність, стабільність, доступність. Види термінів за ступенем соціальної спрямованості та ступенем охоплення правом регульованих суспільних відносин.

Юридичні конструкції.

Способи викладення юридичних норм у тексті закону: абстрактний, казуїстичний.

Загальні вимоги до форми нормативно-правових актів: логічна послідовність, відсутність суперечностей, наявність формальних реквізитів, установлені структури нормативного акта, стислість викладення, зрозумілість, логічність, граматична правильність мови нормативного акта.

Правотворча помилка. Види юридичних помилок у правотворчій діяльності: власне юридичні, логічні, граматичні.

Юридична техніка в правозастосовній діяльності. Правозастосовний акт, його структура.

Тема 25. Юридичний процес

Юридична діяльність: поняття, об'єкти, типові елементи.

Юридична практика: поняття, ознаки. Структура юридичної практики: юридична діяльність, результати цієї діяльності.

Види юридичної практики: законодавча, правозастосовна, правоохоронна, контрольно-наглядова, установча.

Види юридичної практики за спеціалізацією: судова, слідча, прокурорська, адвокатська тощо.

Юридичний процес: поняття, ознаки, процесуальна форма.

Види юридичного процесу. Правотворчий процес. Правозастосовний процес. Судовий процес. Контрольно-наглядовий процес. Установчий процес.

Процесуальні правовідносини: поняття, ознаки, структура, види.

Юридична справа та її вирішення. Процесуальний акт. Види процесуальних актів.

Особливості механізму процесуального регулювання: поняття, елементи.

III. СЕМІНАРСЬКІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

I СЕМЕСТР

Тема 1. Предмет, функції та методологія теорії держави та права

Навчальні питання:

1. Виникнення загальної теорії держави та права.
2. Характеристика теорії держави та права як фундаментальної юридичної науки.
3. Предмет теорії держави та права, його особливості.
4. Методологія теорії держави та права.
5. Функції теорії держави та права.
6. Місце теорії держави та права в системі юридичних наук.

Завдання для індивідуальної роботи.

Термінологічне завдання. Дайте визначення термінів: теорія держави та права, предмет науки, предмет теорії держави та права, державно-правові закономірності, методи теорії держави та права, юридична наука, функції теорії держави та права.

Методологічне завдання (виконати письмово). Заповніть таблицю «Місце теорії держави та права в системі соціальних наук».

Суспільна наука	Роль або взаємозв'язок теорії держави та права з цією наукою
<i>Філософія</i> – це наука про загальні закони розвитку природи, суспільства та мислення, що виробляє узагальнену систему поглядів на світ, місце в ньому людини, загальні принципи буття та пізнання.	
<i>Політологія</i> – наука про політику, що вивчає загальні закономірності розвитку політичних явищ, процесів, розв'язує проблеми політичної системи, політичних відносин тощо.	
<i>Економічна теорія</i> – займається вивченням основних закономірностей та принципів виробництва, нагромадження, обміну і розподілу матеріальних та інших благ, різних способів і засобів виробництва, форм власності тощо.	

Методологічне завдання. Заповніть порівняльну таблицю «Ознаки держави, які відрізняють її від самоврядування первісної общини».

Держава	Первісна община

Практичне завдання. Законспекуйте матеріал на тему «Закономірності виникнення держав у різних народів світу».

Додаткові питання:

1. Визначте основні етапи становлення держави.
2. Яку роль відіграє держава у суспільстві?
3. Чому виникла держава? Які найважливіші чинники сприяли виникненню держави?
4. Чи можливо в межах однієї наукової теорії пояснити закономірності виникнення держави у різних народів світу (в Єгипті, Індії, Китаї, Київській Русі тощо).
5. Висловіть своє ставлення до різних наукових поглядів щодо виникнення держави. Порівняйте їх наукові положення й спробуйте окреслити власне бачення даної проблеми.

Тема 3. Державна влада і державність

Навчальні питання:

1. Поняття й ознаки держави.
2. Поняття й ознаки державної влади. Співвідношення державної та політичної влади.
3. Державний суверенітет. Народний і національний суверенітет.
4. Функції держави.
5. Форми та методи здійснення функцій держави.

Завдання для індивідуальної роботи.

Термінологічне завдання. Дайте визначення термінів: влада, публічна влада, державна влада, легітимна влада, легальна влада, суверенна влада, держава, територія, громадянство, апарат управління, апарат примусу, сутність держави, суверенітет, суверенітет народу, суверенітет нації, функції держави, правова форма здійснення функцій держави, правотворча діяльність, правозастосовна діяльність, правоохоронна діяльність, інтерпретаційно-правова діяльність, установча діяльність, контрольна-наглядова діяльність, методи здійснення функцій держави, переконання, заохочення, рекомендації, примус.

Практичні завдання.

1. Складіть порівняльну таблицю «Співвідношення державної та політичної влади».

Державна влада	Політична влада

2. Використовуючи літературу з теорії держави та права, випишіть визначення поняття «держава» (не менше 4), яке належить тим чи іншим авторам. Порівняйте їх, зробіть висновки.

Додаткові питання:

- 1. Яку роль відіграє держава у суспільстві?
- 2. Чому виникла держава? Які найважливіші чинники сприяли виникненню держави?
- 3. Що таке держава? Чому існують різні погляди на визначення держави?
- 4. Яка службова роль сучасної держави, в тому числі української?

Тема 4. Форма держави

Навчальні питання:

- 1. Поняття форми держави, її структура.
- 2. Форма державного правління: поняття, ознаки, види.
- 3. Форма державного устрою: поняття, різновиди.
- 4. Державний режим та його види.

Завдання для індивідуальної роботи.

Термінологічне завдання. Дайте визначення термінів: форма держави, форма державного устрою, форма державного правління, форма державного політичного режиму, монархія, республіка, абсолютна монархія, конституційна монархія, парламентська монархія, дуалістична монархія, парламентська республіка, президентська республіка, змішана республіка, унітарна держава, федерація, право сецесії, конфедерація, співдружність, співтовариство, спільнота, демократичний політичний режим, тоталітарний політичний режим, авторитарний політичний режим.

Методологічне завдання. Заповніть таблицю «Форми міждержавних об'єднань держав».

Вид форми	Сутність. Приклад, стислі відомості
Європейський Союз	
Організація Об'єднаних Націй	
Рада Європи	

Практичне завдання.

Особи, прізвища яких розпочинаються з букви А до букви Г.

1. Проаналізуйте дані. За Конституцією ФРН главою держави є федеральний президент, законодавчий орган парламент складається з двох палат – Бундестагу та Бундесрату. Уряд очолює канцлер, кандидатуру якого пропонує президент, а обирає Бундестаг. Міністри призначаються та звільняються президентом за пропозицією канцлера. Повноваження канцлера в державному апараті ФРН доволі широкі. Члени уряду відповідальні лише перед канцлером. Контрольні функції стосовно уряду має Бундестаг.

Визначте, яку форму державного правління має ФРН.

2. Проаналізуйте дані. Канада у територіальному відношенні поділяється на 10 провінцій та 2 території. У кожній провінції є своя конституція, виборча легіслатура, уряд, діє лейтенант-губернатор, який призначається центральною владою (за порадою провінційного уряду). Питання, які провінції можуть вирішувати самостійно, зафіксовані у законодавстві Канади.

Визначте, яку форму державного устрою має Канада.

Особи, прізвища яких розпочинаються з букви Д до букви К.

1. Проаналізуйте дані. Згідно з Конституцією Вірменії законодавча влада належить Національним зборам. Главою держави є президент, який після консультацій з головою Національних зборів і прем'єр-міністром може розпустити Національні збори. До повноважень президента належить призначення та звільнення прем'єр-міністра, а за його поданням – членів уряду, якому належить виконавча влада. Національні збори можуть

висловити недовіру уряду. Засідання уряду скликає та проводить президент або за його дорученням прем'єр-міністр.

Визначте форму правління Вірменії.

2. Проаналізуйте дані. Норвегія складається з 19 областей. Кожну область очолює губернатор, який призначається королем. В областях діють виборні ради.

Визначте, яку форму державного устрою має Норвегія.

Особи, прізвища яких розпочинаються з букви Л до букви О.

1. Проаналізуйте дані. Згідно з Конституцією Білорусі главою держави є президент. Законодавча влада належить Національним зборам, які складаються з двох палат. Президент розпускає палати парламенту у визначених Конституцією випадках, за згодою палати представників призначає на посаду прем'єр-міністра, визначає структуру Уряду, призначає на посади та звільняє з них заступників прем'єр-міністра, міністрів й інших членів уряду. Президент приймає рішення про відставку уряду чи його членів і має право головувати на засіданнях уряду та скасовувати його акти. Палата представників може розглядати питання довіри урядові з ініціативи прем'єр-міністра. Парламент має право делегувати президенту законодавчі повноваження. Уряд у своїй діяльності підзвітний президентові, відповідальний перед парламентом і складає повноваження перед новообраним президентом.

Визначте форму правління Білорусі.

2. Проаналізуйте дані. Швейцарська конфедерація складається з 23 кантонів, три з яких мають напівкантони. У кожному кантоні є своя конституція, свої парламенти та уряди.

Визначте, яку форму державного устрою має Швейцарська конфедерація.

Особи, прізвища яких розпочинаються з букви П до букви Т.

1. Проаналізуйте дані. За Конституцією Болгарії законодавча влада належить Народним зборам, виконавча – раді міністрів. Главою держави є президент. Президент після консультацій з парламентськими групами доручає кандидату на посаду міністра-голови, висунутому найбільш численною парламентською групою, сформувати раду міністрів. Народні збори обирають і звільняють з посади міністра-голови, а за його пропозицією – членів ради міністрів. Укази президента скріплюються підписами міністра-голови та відповідного міністра. Рада міністрів подає у відставку перед новообраними народними зборами.

Визначте форму правління Болгарії.

2. Проаналізуйте дані. Згідно з Конституцією Португалії у державі існує єдине громадянство, єдина система органів державної влади. Архіпелаги Азорський і Мадейра утворюють автономні області, що мають політико-адміністративні статuti і власні урядові органи. У континентальній частині Португалії місцевими самоврядними одиницями є приходи, муніципії й адміністративні області. Автономні області Азорських островів і Мадейри включають приходи і муніципії.

Визначте форму державного устрою Португалії.

Особи, прізвища яких розпочинаються з букви У до букви Ч.

1. Проаналізуйте дані. Згідно з Конституцією Латвії законодавча влада у державі належить Сейму. Сейм обирає президента держави, якому належить право ініціювати розпуск Сейму. Виконавча влада у Латвії належить Кабінету міністрів, який формується особою, уповноваженою на це президентом держави, та є відповідальним перед Сеймом. Сейм може висловити недовіру президенту міністрів або будь-якому міністру, а також може постановити рішення про зміщення з поста президента держави й обрати нового президента держави. Всі розпорядження останнього повинні бути також підписані президентом міністрів чи відповідним міністром, які несуть повну відповідальність за ці розпорядження.

Визначте форму правління Латвії.

2. Проаналізуйте дані. Італія – держава, що розділена на області, які складаються з провінцій. П'ять областей мають статус автономії. В областях діють ради, діяльність яких координується комісарами, що призначаються центральним урядом.

Визначте форму державного устрою Італії.

Кабінет Міністрів України				
Президент України				
Конституційний Суд України				

Додаткові питання:

1. З якою метою формується механізм держави? Назвіть основні елементи механізму держави та визначте поняття.
2. Використовуючи додаткову літературу, розкрийте співвідношення понять «механізм держави» та «апарат держави». Охарактеризуйте апарат держави за основними ознаками та виокремте його основні елементи.
3. Чи забезпечується взаємодія та реалізація принципів «демократизм» і «розподіл влад» у межах функціонування в апараті держави інституту глави держави?
4. Розкрийте співвідношення понять: працівник, службовець, державний службовець, службова особа, посадова особа.

Тема 6. Політична система суспільства та держава

Навчальні питання:

1. Політична система суспільства: поняття, ознаки, структурні частини.
2. Держава та органи місцевого самоврядування.
3. Громадські об'єднання і політичні партії в політичній системі суспільства.
4. Взаємодія держави та громадських об'єднань.
5. Взаємодія держави та комерційних об'єднань.

Завдання для індивідуальної роботи.

Термінологічне завдання. Дайте визначення термінів: політика, політична система суспільства, функції політичної системи, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, політична партія, громадська організація, група політичного лобіювання, комерційні об'єднання.

3. Дайте відповідь на запитання: який тип політичної системи суспільства визначено в Конституції України, і які ознаки про це свідчать?

Тема 7. Громадянське суспільство та держава

Навчальні питання:

- 1. Концепція громадянського суспільства: витоки формування.
- 2. Поняття, ознаки громадянського суспільства.
- 3. Інститути громадянського суспільства.
- 4. Роль держави у розвитку громадянського суспільства.

Завдання для індивідуальної роботи:

Термінологічне завдання. Дайте визначення термінів: суспільство, громадянське суспільство, економічний плюралізм, політичний плюралізм, соціальний захист у громадянському суспільстві, свобода інформації у громадянському суспільстві, екологічний захист у громадянському суспільстві.

Методологічне завдання. Складіть схему «Структура громадянського суспільства».

Завдання для індивідуальної роботи.

Термінологічне завдання. Дайте визначення термінів: соціальна держава, правова держава, верховенство права, принцип конституційності, принцип законності, демократія, політична свобода, плюралізм, пряма демократія, непряма демократія, вибори, референдум.

Методологічне завдання. Заповніть таблицю «Інститути демократії в Україні» (обов'язково використовуйте чинне законодавство: Закон України «Про вибори народних депутатів» від 17.11.2011 р. № 4061-VI, Виборчий кодекс України від 19.12.2019 р. № 396-IX, Закон України «Про Всеукраїнський референдум» від 06.11.2012 р. № 5475-VI).

Вид інституту демократії	Загальна характеристика

Практичні завдання.

1. Визначте основні ознаки правової держави:

- а) велика кількість законів;
- б) верховенство закону;
- в) гарантія прав і свобод особистості;
- г) переважання права над мораллю;
- д) поділ влади;
- е) потужний поліцейський апарат;
- ж) жорсткі закони;
- з) сильний, незалежний, гласний суд.

2. Порівняйте два висловлювання.

1) Основний принцип правової держави полягає в тому, що державна влада в ньому обмежена. У правовій державі влада перебуває у чітких межах, яких вона не може і не повинна переступати. Обмеженість влади в правовій державі створюється визнанням за особистістю невід'ємних і недоторканих прав.

2) Якщо державна влада буде слабка, то хто ж тоді реально захистить людину від розгулу злочинності, допоможе йому реалізувати свої права.

Яке з цих висловлювань, на Вашу думку, є правильним? Чому?

2.1. Чи правильні наведені нижче висловлювання про відносини правової держави та громадянського суспільства? Аргументуйте відповідь.

1) Громадянське суспільство розвивається без прямого втручання правової держави.

2) Між правовою державою і громадянським суспільством спостерігається тісний взаємозв'язок.

3. Проаналізуйте ситуації та поясніть, які з них можливі у правовій державі, а які – ні. Відповідь обґрунтуйте.

1) Уряд ухвалив постанову про оплату навчання в усіх державних освітніх закладах.

2) Адміністрація підприємства безпідставно звільнила працівника.

3) Рішенням ректорату вищого навчального закладу було визначено відсоток студентів, яких зарахують на перший курс залежно від їхнього соціального статусу й національності.

4) Місцева влада заборонила вихід місцевої газети за її опозиційне спрямування.

5) Громадянин звернувся до суду зі скаргою на редакцію часопису за поширення недостовірних відомостей стосовно його особистого життя.

6) Парламент країни ухвалив закон, що визначає одну офіційну релігію в державі.

7) Рішенням адміністрації навчально-виховного закладу до навчального плану як обов'язковий предмет введено «Закон Божий».

Тема 9. Держава та особистість

Навчальні питання:

1. Історія ідеї прав людини.
2. Теорія трьох поколінь прав людини.
3. Правовий статус особи: поняття, структура.
4. Основні права людини і громадянина: поняття, ознаки, система.
5. Система обов'язків людини і громадянина.
6. Міжнародні стандарти прав людини.

Завдання для індивідуальної роботи.

Термінологічне завдання. Дайте визначення термінів: основні права людини, індивідуальні права, колективні права, індивідуально-колективні, особисті (громадянські) права, політичні права, економічні права, соціальні права, культурні права, екологічні права, інформаційні права, обов'язок, гарантії прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, міжнародні стандарти прав людини, міжнародне право прав людини, соціально-правовий механізм забезпечення прав людини, механізм реалізації прав і свобод людини, механізм охорони прав людини, механізм захисту прав людини.

Методологічні завдання.

1. Знайдіть відповідність між стовпцями таблиці «Права людини і громадянина» (кожній літері має відповідати декілька цифр).

Права людини	1. Право на отримання державної пенсії.
	2. Власність на житло.
	3. Право обирати депутатів міської ради.
	4. Право на особисту недоторканість.
	5. Право на отримання освіти.
	6. Право на звернення до органу державної влади.
Права громадянина	7. Право бути обраним до парламенту.
	8. Право на участь у демонстрації.
	9. Право на підприємницьку діяльність.
	10. Право на судовий захист.
	11. Право брати участь у місцевому референдумі.
	12. Право на свободу пересування країною.

2. Користуючись текстом Конституції України, визначте, до яких видів належать закріплені нею права людини і громадянина.

Види прав	Конкретні права	Стаття Конституції
Особисті права		
Політичні права		
Економічні права		

Соціальні права		
Екологічні права		
Культурні права		

II СЕМЕСТР

Тема 11. Поняття й сутність права

Навчальні питання:

1. Термін «право». Право природне і позитивне. Право соціальне і юридичне (об'єктивне і суб'єктивне).
2. Поняття, ознаки права.
3. Принципи права.
4. Функції права.
5. Право, економіка, політика: їх взаємозв'язок і взаємовплив.

Завдання для індивідуальної роботи.

Термінологічне завдання. Дайте визначення термінів: право, об'єктивне юридичне право, суб'єктивне право, сутність права, цінність права, ознаки об'єктивного права, функції права, регулятивна функція, охоронна функція, принципи права, принцип законності, принцип гуманізму, принцип гласності, принцип демократизму, принцип справедливості, загально правові принципи, міжгалузеві принципи, галузеві принципи, підгалузеві принципи, інституційні принципи, цінність права, економіка, політика.

Методологічне завдання. Заповніть таблицю «Право в системі соціального регулювання».

Соціальні засоби упорядкування суспільних відносин	Стисла характеристика (поняття та особливості)	Співвідношення з правом
Мораль		
Звичай		
Релігія		

Практичні завдання.

1. Використовуючи літературу з теорії держави та права, выпишіть 5 і більше розумінь визначення поняття «право», які належать тим чи іншим авторам. Порівняйте їх, зробіть висновки.

2. Використовуючи навчальну та наукову літературу, визначте, як співвідносяться держава та право. Висловіть свою думку з цього питання.

Тема 12. Норми права в системі соціальних норм

Навчальні питання:

1. Поняття й ознаки норм права.
2. Класифікація норм права.
3. Структура норми права.
4. Спеціалізовані норми права.
5. Співвідношення норми права і статті нормативно-правового акта.

Завдання для індивідуальної роботи.

Термінологічне завдання. Дайте визначення термінів: соціальні норми, технічні норми, норми моралі, норми-звичаї, корпоративні норми, норма права, структура норми права, гіпотеза, диспозиція, санкція, імперативна норма, диспозитивна норма, матеріальні норми, процесуальні норми, регулятивні норми, охоронні норми, дозвільні норми, зобов'язуючі норми, заборонні норми, спеціалізовані норми права, загально закріпні (норми-засади), установчі норми (норми-принципи), прогностичні норми (норми-цілі), декларативні норми (норми оголошення), дефінітивні норми (норми-визначення), темпоральні норми (норми-строки), юридична колізія, колізійні норми, колізійне право, норма-припис, повний спосіб викладення норм права в нормативно-правовому акті, відсильний спосіб викладення норм права в нормативно-правовому акті, бланкетний спосіб викладення норм права в нормативно-правовому акті.

Практичне завдання. Визначте, які структурні елементи норми права зафіксовані в нормативно-правовому приписі (гіпотеза, диспозиція, санкція). Назвіть їх видову належність (прості, складні, абсолютно визначені, відносно визначені).

Особи, прізвища яких розпочинаються з букви А до букви Г.

«Клієнт повинен видати експедиторові довіреність, якщо вона необхідна для виконання його обов'язків».

«Постановлення суддею (судьями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від 2 до 5 років».

Особи, прізвища яких розпочинаються з букви Д до букви К.

«Недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки карається обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк».

«До завершення процедури погашення заборгованості господарським судом не розглядається клопотання про визнання підприємства-боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури».

Особи, прізвища яких розпочинаються з букви Л до букви О.

«Президент України приймає рішення про визнання іноземних держав».

«Підміна чужої дитини, вчинена з корисливих мотивів, карається обмеженням волі на строк до 5 років або позбавленням волі на той самий строк».

Особи, прізвища яких розпочинаються з букви П до букви Т.

«Кожному гарантується право вільного доступу до інформації щодо стану довкілля, якості харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення».

«Примушування давати показання під час допиту шляхом незаконних дій з боку особи, яка проводить дізнання або досудове слідство, карається обмеженням волі на строк до 3 років або позбавленням волі на той самий строк».

Особи, прізвища яких розпочинаються з букви У до букви Ч:

«Рішення про накладення дисциплінарного стягнення може бути оскаржено до Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури або в судовому порядку».

«Організація озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі караються позбавлення волі на строк від 5 до 15 років з конфіскацією майна».

Особи, прізвища яких розпочинаються з букви Ш до букви Я.

«Наймач зобов'язаний використовувати житло лише для проживання у ньому, забезпечувати збереження житла та підтримувати його в належному стані».

«Ухилення від призову за мобілізацією карається позбавленням волі на строк від 2 до 5 років».

2. Користуючись Кримінальним кодексом України, знайдіть по 2 приклади на кожен спосіб викладення норм права в нормативно-правових актах (простий, відсильний, бланкетний).

Тема 13. Система права

Навчальні питання:

1. Система права: поняття, ознаки, структура.
2. Предмет і метод правового регулювання як підстава формування галузей права.
3. Поняття галузі права. Класифікація галузей права.
4. Публічне й приватне право як підсистеми права.
5. Система законодавства, її співвідношення із системою права.

Завдання для індивідуальної роботи.

Термінологічне завдання. Дайте визначення термінів: система права, норма права, інститут права, підгалузь права, галузь права, предмет правового регулювання, метод правового регулювання, правовий режим галузі права, приватне право, публічне право, матеріальне право, процесуальне право, конституційне право, адміністративне право, цивільне право, кримінальне право, трудове право, міжнародне право, цивільно-

процесуальне право, адміністративно-процесуальне право, кримінально-процесуальне право, законодавство, система законодавства, галузь законодавства, інститут законодавства.

Методологічне завдання. Визначте предмет і метод правового регулювання основних галузей права України, заповнивши таблицю.

Види права	Галузь права	Предмет правового регулювання	Метод правового регулювання	Основний правовий акт
Публічне право				
Приватне право				

Практичне завдання. Законспекуйте матеріал на тему: «Співвідношення норм міжнародного і національного права».

Тема 14. Джерела (форми) права. Нормативно-правовий акт – основна форма права сучасних держав

Навчальні питання:

1. Поняття й види форм (джерел) права.
2. Поняття та ознаки закону. Класифікація законів.
3. Дія нормативно-правових актів у часі, у просторі та за колом осіб.
4. Підзаконний нормативно-правовий акт: поняття, види та набуття чинності.
5. Систематизація нормативно-правових актів:
 - а) кодифікація як вид систематизації;
 - б) інкорпорація і консолідація: поняття, види, цілі.

Завдання для індивідуальної роботи.

Термінологічне завдання. Дайте визначення термінів: джерела (форми) права, нормативно-правовий договір, міжнародно-правовий акт, правовий прецедент, правовий звичай, правова доктрина, принципи права, релігійно-правовий текст, закон, законодавчий акт, конституція, конституційний закон, кодифікований закон, кодекс, основи законодавства, звичайний закон, модельний закон, пряма дія закону, зворотна дія закону, переживання закону, право екстериторіальності держав, підзаконний нормативно-правовий акт, інститут контрастнації, відомчий нормативно-правовий акт, положення, інструкція, правила, інститут схвалення відомчого нормативно-правового акта, підзаконний нормативно-правовий акт місцевого значення, корпоративний нормативно-правовий акт, систематизація

нормативно-правових актів, кодифікація, інкорпорація, консолідація, облік нормативних актів, уніфікація.

Методологічні завдання.

1. Заповніть таблицю «Джерела права України».

Вид джерела права	Особливість	Приклад

2. Знайдіть відповідність між стовпцями таблиці «Форми права».

1. Правовий звичай	А. Прийнятий в особливому порядку нормативний правовий акт, що має вищу юридичну силу.
2. Юридичний прецедент	Б. Нормативний акт, виданий на основі та для конкретизації закону.
3. Нормативний договір	В. Рішення у конкретній справі, яке служить зразком для вирішення аналогічних справ.
4. Закон	Г. Угода між двома і більше суб'єктами правотворчості, що містить обов'язкові для них розпорядження.
5. Постанова уряду	Д. Стихійно сформоване стале правило поведінки, визнане державою.

Дайте відповіді на запитання:

Чи можлива дія судового прецеденту в Україні? Які судові органи могли б створювати судові прецеденти, що містять норми права?

Особи, прізвища яких розпочинаються з букви Ш до букви Я.

Визначте, яку дію нормативно-правових актів у часі (пряму, зворотну, переживаючу) встановлює такий нормативно-правовий припис: «До приведення законодавства України у відповідність із Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань державних закупівель” закони та інші нормативно-правові акти застосовуються в частині, що не суперечить цьому Закону».

Визначте, яку дію нормативно-правових актів у часі (пряму, зворотну, переживаючу) встановлює такий нормативно-правовий припис: «Цивільний кодекс України застосовується до цивільних відносин, що виникли після набрання ним чинності».

2. Знайдіть відповідність між стовпцями таблиці «Види систематизації нормативно-правових актів».

1. Облік нормативно-правових актів	А. Ухвалення укрупненого акта на основі об'єднання норм розрізаних актів без внесення змін.
2. Інкорпорація	Б. Об'єднання правових норм різних галузей права, які регулюють суспільні відносини в певній сфері.
3. Консолідація	В. Об'єднання нормативно-правових актів без їх зміни в збірку за певною ознакою.
4. Кодифікація	Г. Створення нового нормативно-правового акта на основі попередніх актів, з частковою або повною зміною їх змісту.
5. Міжгалузева комплексна кодифікація	Д. Збирання чинних нормативно-правових актів, їх обробка та розташування за певною системою.

Тема 15. Правоутворення, правотворчість, законотворчість

Навчальні питання:

1. Поняття правоутворення та його співвідношення з правотворчістю й нормотворчістю.
2. Ознаки, принципи та функції правотворчості.
3. Види правотворчості. Делегована правотворчість.
4. Стадії законотворчого процесу.

Завдання для індивідуальної роботи.

Термінологічне завдання. Дайте визначення термінів: правоутворення, правотворчість, нормотворчість, делегована правотворчість, санкціонована правотворчість, законодавча ініціатива, право вето, принципи правотворчості, функції правотворчості.

Метододологічне завдання. Заповніть таблицю.

Стадії законодавчого процесу	Сутність стадії
I. Законодавча ініціатива	

II. Проектна стадія або обговорення законопроекту	
III. Прийняття законопроекту	
IV. Промульгація закону	
Факультативна стадія – право вето	

Тема 16. Тлумачення норм права

Навчальні питання:

1. Поняття та мета тлумачення норм права.
2. Способи тлумачення норм права.
3. Види тлумачення:
 - а) за суб'єктами та юридичними наслідками;
 - б) за обсягом змісту норм.
4. Акт тлумачення норм права: поняття, ознаки, види.

Завдання для індивідуальної роботи.

Термінологічне завдання. Дайте визначення термінів: тлумачення правових норм, тлумачення-з'ясування, тлумачення-роз'яснення, офіційне тлумачення, неофіційне тлумачення, нормативне тлумачення, автентичне тлумачення, легальне тлумачення, відомче тлумачення, казуальне тлумачення, доктринальне тлумачення, систематизоване тлумачення, систематизоване тлумачення, несистематизоване тлумачення, компетентне тлумачення, буденне тлумачення, обмежувальне тлумачення, розширене тлумачення, спосіб тлумачення.

Методологічне завдання. Заповніть таблицю: «Види тлумачення за суб'єктами та юридичними наслідками».

Вид тлумачення	Приклад

Практичне завдання. Наведіть по два приклади буквального, розширеного, обмежувального тлумачення.

Тема 17. Реалізація та застосування норм права

Навчальні питання:

1. Поняття й основні форми реалізації норм права.
2. Застосування права: поняття, ознаки, функції.
3. Стадії правозастосовного процесу.
4. Правозастосовний акт: поняття, ознаки, види.
5. Прогалини в праві та способи їх усунення: аналогія закону, аналогія права.

Завдання для індивідуальної роботи.

Термінологічне завдання. Дайте визначення термінів: реалізація норм права, дотримання, виконання, використання права, застосування правових норм, акт застосування правових норм.

Практичне завдання.

Особи, прізвища яких розпочинаються з букви А до букви Г.

Студент Іваненко сказав, що дотримання, виконання і використання належать до форм реалізації права. Студент Петренко – що вони належать до видів (типів) реалізації права, а студент Сидорчук – що до видів правових велінь. Хто зі студентів правий?

Особи, прізвища яких розпочинаються з букви Д до букви К.

Хто є суб'єктом застосування права: 1) дієздатна фізична особа; 2) державний орган або державна посадова особа; 3) тільки правоохоронні органи?

Особи, прізвища яких розпочинаються з букви Л до букви О.

Зазначте, як співвідноситься акт застосування норм права з актом тлумачення та нормативно-правовим актом.

Особи, прізвища яких розпочинаються з букви П до букви Т.

З яким твердженням ви згодні? Чому? Наведіть приклади.

- 1) Аналогія в кримінальному праві допустима.
- 2) Аналогія в цивільному праві допустима.

Особи, прізвища яких розпочинаються з букви У до букви Ч.

Назвіть причини виникнення прогалин у праві. Наведіть приклади.

Особи, прізвища яких розпочинаються з букви Ш до букви Я.

Назвіть способи усунення прогалин у праві. Наведіть приклади.

Тема 18. Правові відносини

Навчальні питання:

1. Поняття, ознаки та види правових відносин.
2. Зміст правових відносин.
3. Суб'єкти правових відносин.
4. Об'єкти правових відносин.
5. Юридичні факти: поняття та види.
6. Правові презумпції, преюдиції, аксіоми, фікції.

Завдання для індивідуальної роботи.

Термінологічне завдання. Дайте визначення термінів: правовідносини, суб'єкти правовідносин, об'єкт правовідносин, правоздатність, дієздатність, суб'єктивне право, правомочність, юридичний обов'язок, юридичні повноваження, юридичний факт, правові презумпції, преюдиції, аксіоми, фікції.

Практичні завдання.

1. Проаналізуйте зміст правосуб'єктності фізичної особи, керуючись статтями Цивільного кодексу України.

2. Проаналізуйте зміст правосуб'єктності юридичної особи, керуючись статтями Цивільного кодексу України.

Тема 19. Правомірна поведінка, правопорушення та юридична відповідальність

Навчальні питання:

1. Правова поведінка: поняття, види.
2. Правомірна поведінка: поняття, ознаки, види.
3. Правопорушення: поняття, ознаки, склад і види за законодавством України.
4. Юридична відповідальність: засади, функції та види.

Завдання для індивідуальної роботи.

Термінологічне завдання. Дайте визначення термінів: правомірна поведінка, правопорушення, склад правопорушення, об'єкт правопорушення, об'єктивна сторона, суб'єкт правопорушення, суб'єктивна сторона, осудність, дія, бездіяльність, вина, умисел, мотив, соціальна відповідальність, юридична відповідальність, ретроспективна відповідальність, кримінальна відповідальність, адміністративна відповідальність, презумпція невинуватості.

Практичне завдання.

Проаналізуйте тексти. Наведіть по декілька норм, які передбачають конституційну, адміністративну, цивільну, дисциплінарну та кримінальну відповідальність.

1) Завдання на складання логічного ряду. Виключіть зайве поняття і назвіть поняття, що об'єднує терміни: маргінальна поведінка, конформістська поведінка, звичайна поведінка, соціально активна поведінка, правопорушення. Відповідь обґрунтуйте та наведіть приклади.

На залізничній станції сталася бійка між молодими людьми. У бійці Андрій складаним ножом поранив руку Олексію. Після значної втрати крові Олексій був поміщений в лікарню, йому зробили перев'язку та поклали на ліжко біля вікна до приходу лікаря. Жаліслива медсестра відкрила квартиру, щоб потерпілому легше дихалося. Ослаблення організму від втрати крові в поєднанні з дією протягу привели в результаті до смерті Олексія.

Отже, смерть Олексія в цьому випадку ми розглядаємо як результат. Що, на вашу думку, стало причиною цього результату? Інакше кажучи, кого слід притягати до відповідальності?

2) Водій автомобіля проїхав на червоне світло. Наведіть один приклад, коли за наслідки цього правопорушення водій нестиме відповідальність за нормами адміністративного права, і один приклад, коли він нестиме відповідальність за нормами кримінального права.

Кошелев вкрав мотоцикл у свого сусіда. Потім він попросив Бірюкова взяти мотоцикл на зберігання, сказавши, що мотоцикл він купив у подарунок своєму батькові. Бірюков поставив мотоцикл у свій гараж. Через 2 дні співробітники поліції виявили мотоцикл у гаражі в Бірюкова. Чи підлягає Бірюков кримінальній відповідальності? Відповідь обґрунтуйте.

Тема 21. Законність і правопорядок

Навчальні питання

1. Співвідношення законності, правопорядку, суспільного порядку.
2. Поняття «законність» і «правапорядок».
3. Основні засади законності. Принципи та гарантії законності.
4. Правопорядок як результат законності. Вимоги до правопорядку.
5. Зміцнення державної дисципліни, законності і правопорядку в умовах формування правової держави.

Завдання для індивідуальної роботи.

Термінологічне завдання. Дайте визначення термінів: законність, вимоги законності, принципи законності, гарантії законності, правопорядок, громадський порядок, дисципліна, державна дисципліна, верховенство права, виконавча дисципліна, фінансова дисципліна, трудова дисципліна, військова дисципліна.

Практичне завдання.

Напишіть есе на одну із запропонованих тем:

- 1) Законність – це фундамент держави.
- 2) Законність – це пріоритет закону перед владою і пріоритет правил перед совістю.

Тема 23. Правові системи сучасності

Навчальні питання:

- 1. Правова система суспільства і система права, їх співвідношення.
- 2. Сучасна типологія права.
- 3. Англо-американський (прецедентний) тип правової системи.
- 4. Романо-германський (нормативно-актний) тип правової системи.
- 5. Релігійний тип правової системи.
- 6. Традиційний тип правової системи.
- 7. Правова система України.

Завдання для індивідуальної роботи.

Термінологічне завдання. Дайте визначення термінів: правова система, право, правовідносини, права й обов'язки, правова культура, правосвідомість, юридична практика, правова поведінка, праворозуміння, типологія правових систем світу, типологізація, тип (сім'я) правової системи, романо-германський тип (сім'я) правових систем, англо-американський тип (сім'я) правових систем, змішаний тип (сім'я) правових систем, релігійний тип (сім'я) правових систем, традиційний тип (сім'я) правових систем.

Практичне завдання. Підготуйте до теми тестові завдання, які б склалися із 6 питань з 4 варіантами відповідей на кожне з них. При цьому правильним може бути лише один варіант відповіді на кожне окреме питання. Ключ правильних відповідей зробіть окремо і залиште в себе.

IV. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Анотування наукової статті

Анотування

Анотування – це процес складання анотації, аналітико-синтетичного опрацювання інформації, мета якого – отримання узагальненої характеристики наукового документа, що розкриває його логічну структуру та найсуттєвіший зміст. Об'єктами анотування можуть бути наукова стаття, монографія, дисертація, підручники та наукові посібники тощо.

Орієнтовна модель анотації наукового джерела

1. Вступна частина: вихідні дані джерела (назва, жанр, автор, місце і рік видання, структура, обсяг, ілюстрації).

2. Основна частина: перелік основних проблем та/або висновків тексту-джерела (можна за розділами, главами, параграфами).

3. Прикінцева частина (висновки): актуальність.

Показниками рівня якості анотації є стислість і точність інформації про першоджерело, її оформлення відповідно до чинних мовних норм.

Найпоширеніша помилка при складанні анотацій – їх надлишковість. Це виникає переважно в разі повторення інформації, використання невдалих висловів, зайвих фраз, вставних слів, складних конструкцій.

Етапи анотування наукового джерела

1. *Ознайомлюємося:*

– з вихідними даними наукового джерела (назва, жанр наукової продукції, автор, рік і місце видання, структура, обсяг, ілюстрації тощо);

– із заголовком;

– довідковим апаратом видання (вступом, змістом);

– рубриками в самому тексті, висновками.

2. *Читаємо уважно текст. Визначаємо логічний суб'єкт* (те, про що розповідається в тексті) і *логічний предикат* (те, що саме про це розповідається).

3. *З'ясовуємо актуальність і адресата джерела* (статті, книги тощо).

4. *Встановлюємо цільове й читацьке призначення* документа (для самоосвіти, підвищення кваліфікації, на допомогу науковцям, для популяризації знань тощо).

5. *Аналізуємо структуру тексту*, визначаємо вступну, основну частини та прикінцеву частини (висновки).

6. *Визначаємо головну інформацію основної частини тексту*, відповівши на такі запитання:

– Які проблеми висвітлюються?

– Що констатує автор?

– Як розглядаються і розв'язуються поставлені проблеми?

– Яких висновків доходить автор?

7. *Оформлюємо текст анотації письмово*, використовуючи необхідні лексико-граматичні конструкції.

8. *Здійснюємо самоконтроль виконаної роботи.*

9. *Редагуємо текст анотації.* Звертаємо увагу на структурну організацію та логіко-граматичні зв'язки між реченнями та їх частинами.

Складання цитатного плану наукової статті

План – найкоротший запис логічної структури тексту із зазначенням опорних пунктів у розгортанні теми, переліком питань, на які в тексті дається відповідь. Це своєрідний шлях через текст від факту до факту, від думки до думки. У ньому обов'язково фіксуються усі структурні частини джерела: вступ, основна частина, висновки.

Основні правила складання плану

План складається в довільній формі питальними чи розповідними реченнями або у змішаному вигляді.

1. Уважно прочитайте текст, визначте головну думку.
2. Поділіть текст на смислові частини, визначте мікротеми.
3. Сформулюйте пункти плану.
4. Перекажіть текст, керуючись складеним планом.

Залежно від того, якою мірою дрібні змістовні групи тексту відбито в плані, він буває більш або менш розгорнутий. Розрізняють **прості** та **складні** плани.

Приклад складного плану:

Назва пункту плану	Цитата з наукової статті
Поняття Марракешського процесу	Стратегія сталого розвитку Європейського Союзу (EU SDS), яка зміцнює давню прихильність ЄС щодо розв'язання проблем сталого розвитку, ґрунтується на ініціативах та інструментах на рівні ЄС і на міжнародному рівні, таких як <i>Марракешський процес</i> . На підставі рішення XI сесії Комісії зі сталого розвитку кілька країн об'єднали зусилля для створення Марракешського процесу – неформального багатостороннього глобального процесу на підтримку впровадження раціонального споживання і виробництва шляхом більшого поширення відповідних знань і передової практики

Перелік тем для анотування та цитування

Стаття обирається за порядковим номером студента у списку групи

1. Гончаренко Л. Л., Конєва А. В. Американська політика ленд-лізу як форма військово-економічної допомоги СРСР під час Другої світової війни. *Сумська старовина. Всеукраїнський науковий історичний журнал*. Сумський державний університет. Суми, 2017. № LI. С. 77–87. URL: <https://starovyna.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/05/7-%D0%93%D0%BE%D0%BD%D1%87%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE-%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D0%B0.pdf>.

2. Лукаш С. С. Проблеми й прогалини в трудовому законодавстві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Право*. 2018. Вип. 53. Т. 1. С. 148–151. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5089/Problemy%20y%20prohalyny%20v%20trudovomu%20zakonodavstvi%20Ukrainy_Lukash_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

3. Панасюк О. В. Адміністративні комісії в системі суб'єктів провадження в справах про адміністративні проступки. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2 (23).

Т. 4. С. 188–193. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/14384/Administrativnyi%20komisii_Panasiuk_2018.pdf?sequence=1.

4. Панасюк О. В. Деякі питання щодо розгляду справи про адміністративне правопорушення. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 77–84. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/11/25.pdf>.

5. Панасюк О. В. Джерела адміністративно-деліктного права України: становлення та сучасний стан. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 2. С. 83–93. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9764/Dzherela%20administrativno_deliktneho%20prava_Panasiuk_2020.pdf?sequence=1.

6. Панасюк О. В. Наукові погляди на класифікацію функцій адміністративної відповідальності. *Юридична наука*. 2019. № 1 (91). С. 141–146. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/14497/Naukovi%20pohliady_Panasiuk_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

7. Панасюк О. В. Особливості забезпечення дисципліни та законності в органах державної податкової служби України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2013. Вип. 21. Ч. 2. Т. 2. С. 210–213. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/8820/Osoblyvosti%20zabezpechennia%20dystsipliny%20ta%20zakonnosti%20v%20orhanakh%20derzhavnoi_Panasiuk_2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

8. Панасюк О. Перегляд основоположних категорій адміністративно-деліктного права України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 142–147. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9769/Perehliad%20osnovopolozhnykh%20katehorii%20administrativno_deliktneho%20prava%20_Panasiuk_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

9. Панасюк О. В. Питання визначення адміністративно-деліктних відносин як об'єкта правового дослідження. *Вісник ХНУВС*. 2020. № 2 (89). С. 164–177. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9370/Pytannia%20vyznachennia%20administrativno_deliktnykh%20vidnosyn%20yak%20obiehta%20pravovoho%20doslidzhennia_Panasiuk_2020.pdf?sequence=1.

10. Панасюк О. В. Сучасні наукові підходи щодо визначення адміністративного проступку. *Право і безпека*. 2020. № 1 (76). С. 83–88. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9326/Suchasni%20naukovi%20pidkhody%20shchodo%20vyznachennia%20administrativnoho%20prostupku_Panasiuk_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

11. Панасюк О. Теоретичний огляд адміністративного стягнення: поняття і мета. In: *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2020, nr. 3 (43), pp. 126–130. ISSN 2345-1130. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/126-130_21.pdf

12. Панасюк О. В. Щодо характеристики принципів притягнення в справах про адміністративні правопорушення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1. Т. 4. С. 107–112. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1-5_2017/2/26.pdf.

13. Подорожній А. Ю. Загальнотеоретична характеристика інституту дисциплінарної відповідальності у трудовому праві. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3 (90). С. 78–84. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10010/Zahalnoteoretychna%20karakterystyka_Podorozhnii_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

14. Подорожній А. Ю. Зарубіжний досвід правового регулювання притягнення працівників до дисциплінарної відповідальності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 4. Т. 2. С. 40–44. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/4472/Zarubizhnyi%20dosvid%20pravovoho%20rehuliuvannia%20pryiahnennia%20pratsivnykiv%20do%20dystsiplinarnoi%20vidpovidalnosti_Podorozhnii_2018.pdf?sequence=3&isAllowed=y.

15. Подорожній А. Ю. Становлення трудового законодавства України у сфері правового регулювання дисциплінарної відповідальності. *Наше право*. 2022. № 3. С. 158–164. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/14694/Stanovlennia%20trudovoho_Podorozhnii_2022.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
16. Шульга А. М. Добровільність як ознака правомірної поведінки особи. *Форум права*. 2016. № 2. С. 244–249. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_2_38.pdf.
17. Шульга А. М. Правовий менталітет як складова правосвідомості та об'єкт пізнання. *Форум права*. 2018. № 4. С. 141–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2018_4_14.pdf.
18. Шульга А. Юридична природа автономного робота при визначенні суб'єкта майнової юридичної відповідальності: теорія і практика. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*, (28), С. 42–49. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9140/Yurydychna%20pryroda%20avtonomnoho%20roboty%20pry%20vyznachenni%20subiekta%20mainovoi%20%20yurydychnoi%20vidpovidalnosti_Shulha%20AM_2019.pdf?sequence=2.
19. Шуміло О. М. Біоетичні засади міжнародного приватного права. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спеціальний випуск № 2 (115). С. 571–576. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/06/sp/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D1%8E%D0%B2%D1%96%D0%BB%D0%B5%D0%B9-571-576.pdf.
20. Шуміло О. М. До питання правової охорони довкілля від забруднення ртуттю. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 3 (28). Т. 2. С. 8–12. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10045/Do%20pytannia%20pravovo_i_Shumilo_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
21. Шуміло О. М. «Живе срібло»: «привабливість» та небезпечність, правові аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 5. С. 213–216. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9204/Zhyve%20sriblo_%20pryvyblivist%20ta%20nebezpechnist_pravovi%20aspekty_Shumilo_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
22. Шуміло Олександр. Кримінальна відповідальність юридичних осіб за злочини проти довкілля. In: *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2014, nr. 5(9), pp. 181–186. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Krim%D1%96nalina%20v%D1%96dpov%D1%96dalin%D1%96sti%20juridichnih%20os%D1%96b%20za%20zlochini%20proti%20dovk%D1%96lji_a.pdf.
23. Шуміло О. М. Особливості права користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис). *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2. С. 151–155. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5095/Osoblyvosti%20prava%20korystuvannia%20zemelnoiu%20diliankoiu%20dlia%20silskohospodarskykh%20potreb_Shumilo%20O%20M_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
24. Шуміло О. М. Перспективи встановлення юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо екоциду. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 5. С. 106–112. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/11336/Perspektyvy%20vstanovlennia_Shumilo_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
25. Шуміло О. М. Правові засади міжнародної технічної допомоги в Україні у сфері охорони довкілля. *Альманах міжнародного права*. 2021. Вип. 26. С. 57–66. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/11289/Pravovi%20zasady%20mizhnarodnoi_Shumilo_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
26. Шуміло О. М. Проблеми правового регулювання договору екологічного краудфандингу. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 1. С. 118–121. URL:

V. КУРСОВА РОБОТА. ЕТАПИ ВИКОНАННЯ. ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ

Однією з форм опанування та закріплення знань за цим курсом є підготовка курсової роботи з окремих проблем теорії держави та права. Курсова робота є одним з видів індивідуальних завдань навчально-дослідницького характеру, який сприяє закріпленню, поглибленню та узагальненню знань, одержаних студентами за час навчання. Під час виконання такої роботи у студентів формуються навички та вміння самостійно працювати з навчальною і науковою літературною, використовуючи сучасні інформаційні засоби та технології.

Тематика курсових робіт відповідає завданням навчальної дисципліни та пов'язана з практичними проблемами конкретної спеціальності. Студентам надається право вільного вибору теми роботи із запропонованого кафедрою переліку.

Характеристика етапів виконання курсової роботи

Студент, який виконує курсову роботу, повинен насамперед ознайомитись з вимогами до такого дослідження. Оскільки курсові роботи мають містити ознаки наукового дослідження, то особлива увага в них звертається на глибоке теоретичне висвітлення проблеми як у цілому, так і окремих її складових.

Підготовка курсової роботи потребує виділення її певних етапів і визначення конкретних завдань, які необхідно розв'язати на кожному з них. Планування передбачає розподіл часу для написання роботи, дотримання визначених термінів та обсягів. У виконанні курсової роботи слід виділити щонайменше шість етапів:

1. Вибір і затвердження теми курсової роботи.
2. Пошук і вивчення літератури.
3. Складання та узгодження з науковим керівником плану курсової роботи.
4. Підбір та опрацювання фактичного і статистичного матеріалу.
5. Написання роботи.
6. Захист роботи.

План роботи **обов'язково затверджується науковим керівником**. Для цього в терміни, визначені кафедрою, студент подає керівникові на підпис два відруковані екземпляри плану, один з яких залишається на кафедрі, другий повертається студенту. Без такого погодження розпочинати розкриття теми не рекомендується, оскільки невдало чи неправильно складений план може звести нанівець всю подальшу роботу.

Курсова робота складається зі вступу, основної частини, висновків, списку використаних джерел та, за необхідності, додатків.

У вступі розкривається значення обраної теми для державно-правової практики, її актуальність. Вказуються мотиви обрання цієї теми, ступінь її розробленості в працях різних учених. Необхідним атрибутом вступу мають бути мета та завдання курсової роботи, об'єкт і предмет дослідження.

Мета роботи становить собою той кінцевий результат, на досягнення якого спрямоване дослідження. Мета має узгоджуватися з назвою курсової роботи й визначати її очікувані результати. Мета дослідження реалізується через конкретні завдання, які ставить автор. Завдання формулюються у формі переліку певних дій: «проаналізувати...», «вивчити...», «з'ясувати...» тощо.

Об'єкт дослідження – це явище, що породжує проблемну ситуацію та обране для вивчення. **Предмет дослідження** – це теоретичне відтворення суттєвих зв'язків і відношень, які підлягають безпосередньому вивченню у роботі. Як правило, предмет дослідження фактично збігається з темою роботи. Об'єкт і предмет дослідження співвідносяться між собою як загальне й часткове. Так, приміром, для курсової роботи на тему «Форма державного устрою» об'єктом будуть суспільні відносини щодо організації та здійснення державної влади, предметом – територіальний розподіл влади в державі, порядок поділу

території держави на певні складові частини та співвідношення влади між ними і державою в цілому.

Не обов'язковою, однак бажаною складовою вступу є характеристика методів, які використовувалися у процесі дослідження. При цьому слід зазначити, для чого саме використовувався кожен із вказаних методів. Наприклад, «за допомогою історичного методу було здійснено дослідження еволюції взаємовідносин громадянського суспільства і держави». Завершити вступ необхідно описом структури й обсягу роботи.

Орієнтовний обсяг вступу – 2–3 сторінки.

В основній частині роботи логічно послідовно розкриваються поставлені питання. Перш за все, необхідно враховувати особливості теорії держави та права як методологічної дисципліни. У першому розділі, як правило, особлива увага звертається на поняття і категорії, які розглядаються в темі, що досліджується. Потрібно дотримуватися логіки викладення матеріалу, використовуючи основні прийоми – від загального до конкретного або від конкретного до загального.

В основній частині роботи показується розуміння суті обраної тематики, знання використовуваних джерел, уміння зіставляти думки різних авторів. Важливе не механічне групування окремих позицій або їх бездоказова критика, а прагнення до того, щоб головні моменти були підкріплені теоретичними положеннями, фактами та прикладами практичної діяльності. При досконалому володінні матеріалом зазвичай не виникає зайвої необхідності частого цитування авторів, зникає фрагментарність викладення.

Оскільки курсова робота є результатом самостійного вивчення студентами обраної теми, вона не допускає копіївання, має показувати авторське мислення, містити необхідні власні узагальнення і висновки. Кожен розділ роботи має бути завершеним, містити підсумки викладеного в ньому матеріалу.

У висновках автор підсумовує зроблену працю, виділяє ключові або такі, що викликали інтерес, аспекти проблеми. Доцільно розпочинати висновки зі слів «виконання курсової роботи дало змогу дійти до таких висновків...», «результатом проведеного дослідження стали наступні положення...» тощо. Далі слід викладати найбільш суттєві результати роботи, що можуть стосуватися визначення базових категорій, характеристики досліджуваних правових явищ і процесів, теоретичні пропозиції та рекомендації практичної спрямованості, що показують цінність роботи. Обсяг висновків – 2–4 сторінки.

Студентам слід звернути увагу – **написання вступу й висновків можна розпочинати лише за наявності готової основної частини роботи**, оскільки ці елементи роботи мають втілювати процес і результати уже проведеного дослідження.

Обов'язковим структурним елементом роботи є **список використаних джерел**, що оформляється відповідно до бібліографічних вимог. За необхідності як структурний елемент до роботи включаються також **додатки**, що містять статистичну інформацію, схеми, діаграми, графіки тощо, на які є посилання в основній частині роботи.

Оформлення курсової роботи

Робота може бути виконана у рукописному варіанті (як виняток, за погодженням з науковим керівником) або на комп'ютері (у текстовому редакторі). Обсяг роботи, написаної від руки, – 30–36 сторінок на папері формату А4, або 25–30 друкованих сторінок на папері формату А4, близько 30 рядків на кожній сторінці.

При комп'ютерному наборі використовується шрифт Times New Roman, кегль (розмір шрифту) – 14, міжрядковий інтервал – 1,5; поля: верхнє і нижнє – по 2 см, лівє – 3 см, правє – 1,5 см.

На титульній сторінці зазначаються: назва навчального закладу; назва кафедри; тема дослідження; прізвище, ім'я, група і курс виконавця.

Наступна, друга, сторінка має містити назву теми і план роботи із зазначенням сторінок, на яких розпочинається висвітлення того чи іншого питання.

З третьої сторінки розпочинається викладення змісту роботи.

Остання сторінка курсової роботи має містити дату завершення роботи над темою і підпис автора.

Заголовки розділів друкують великими літерами, підрозділів – малими літерами (крім першої великої), виділяють жирним шрифтом і розміщують посередині сторінки. Крапка в кінці заголовків не ставиться. Кожен розділ чи підрозділ курсової роботи починається з нової сторінки.

Номери сторінок проставляють арабськими цифрами у правому верхньому куті. Першою сторінкою роботи є титульний аркуш. Другою сторінкою – зміст. На першій та другій сторінках номери не ставляться.

Кожна таблиця, схема має свої номер і назву. Перед номером курсивом пишуть слово *Таблиця* (*Схема*). Назва таблиці (схеми) починається з великої літери, після назви крапка не ставиться.

Додатки нумерують великими українськими літерами А, Б, В, і т. д. Кожен додаток має починатися з нової сторінки. Додаток повинен мати заголовок, розміщений угорі посередині сторінки. Номери сторінок на додатках не проставляються. На всі додатки мають бути посилання в тексті курсової роботи.

Додатки позначають послідовно великими літерами української абетки, крім літер Г, Є, З, І, Ї, Й, О, Ч, Ь (ДОДАТОК А, ДОДАТОК Б).

Під час написання курсової роботи студент повинен робити посилання на джерела літератури та інші джерела, дані з яких наводяться в тексті роботи. Наявність посилань на джерела в тексті є обов'язковою. Такі посилання дають змогу відшукати й перевірити достовірність відомостей, поданих у тексті роботи.

Посилання в тексті слід брати у квадратні дужки й зазначати послідовний номер джерела у списку використаних джерел і номери сторінок, на яких подано інформацію, наприклад: [5, с. 15–17] або [5, 15–17]

При оформленні списку використаних джерел усі джерела слід розташовувати в алфавітному порядку прізвищ перших авторів. Список використаних джерел повинен містити не менш ніж 20 використаних позицій.

Робота має бути виконана чітко й акуратно, оформлена охайно. Курсова робота подається на рецензування методисту курсу не пізніше як за місяць до початку чергової сесії й реєструється у спеціальному журналі. На перевірненій роботі має бути рецензія викладача кафедри. Негативна рецензія зобов'язує студента переробити роботу згідно із зауваженнями, сформульованими в рецензії. Доопрацьовану роботу студент знову подає на перевірку.

Критерії оцінювання

За результатами захисту курсової роботи студент може отримати оцінку за чотирибальною шкалою: «відмінно» (відмінне виконання лише з незначною кількістю зауважень), «добре» (робота вище середнього рівня з кількома помилками), «задовільно» (виконання задовольняє мінімальним критеріям, але зі значною кількістю недоліків), «незадовільно» (необхідно доопрацювати та ретельно підготуватися).

Позитивна рецензія дає право на захист курсової роботи. Під час захисту роботи оцінюється її зміст, ступінь самостійності виконання, вміння обґрунтовувати основні положення роботи та зроблені в ній узагальнення. Оцінка за курсову роботу вноситься у відомість і залікову книжку студента.

Тематика курсових робіт

1. Особливості внутрішніх і зовнішніх функцій держави.
2. Держава: загальна характеристика.
3. Державна влада: поняття, особливості, різновиди.
4. Принцип поділу влади та його реалізація в політичній системі сучасних держав.
5. Політичний режим і його особливості в умовах сучасності.

6. Антидемократичні правові режими.
7. Інститут монархії на сучасному етапі розвитку держави.
8. Унітарна форма устрою: правовий аналіз.
9. Федерація як форма державного устрою.
10. Сучасна соціальна держава.
11. Принцип верховенства права: сучасні інтерпретації.
12. Принципи права: сучасні підходи.
13. Право та мораль: теоретико-правові проблеми співвідношення та взаємодії.
14. Тлумачення правових норм у процесі їх застосування.
15. Поняття, види та елементи юридичної техніки.
16. Поняття, ознаки та види правопорушень: проблеми визначення.
17. Закон і його роль у демократичній державі.
18. Види систематизації норм права.
19. Правова культура та її місце в культурній системі суспільства.
20. Правовий прецедент і його роль як джерела права.
21. Нормативно-правовий акт і його роль як джерела права.
22. Правовідносини в системі соціальних відносин.
23. Застосування права як особлива форма його реалізації.
24. Прогалини в законодавстві і шляхи їх усунення.
25. Юридична відповідальність і її трактування в науковій літературі.
26. Правова поведінка: її ознаки і склад. Види правомірної поведінки.

Титульна сторінка курсової роботи

Зразок оформлення

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Сумська філія

Кафедра юридичних дисциплін

КУРСОВА РОБОТА

з навчальної дисципліни «Теорія держави та права»
обов'язковий компонент освітньої програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
на тему:

Здобувача вищої освіти I курсу
групи
спеціальності: 081 «Право»

Керівник:

Національна шкала _____

Кількість балів: _____

Оцінка ECTS _____

Члени комісії:

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Суми – 2023 рік

VI. КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАЛІКУ ТА ЕКЗАМЕНУ

Контрольні питання до заліку

1. Теорія держави та права як фундаментальна наука: поняття та ознаки.
2. Предмет теорії держави та права, його особливості.
3. Функції теорії держави та права.
4. Методологія і методи пізнання держави та права
5. Місце загальної теорії держави та права в системі юридичних наук.
6. Розмаїття теорій походження держави, їх зміст і позитивне значення.
7. Публічна влада у первісній общині, її ознаки, структура. Ознаки держави, які відрізняють її від самоврядування первіснообщинного ладу.
8. Основні закономірності виникнення держави.
9. Поняття, ознаки та сутність держави.
10. Влада та її види.
11. Поняття та ознаки державної влади. Співвідношення політичної та державної влади, державної влади та держави.
12. Державний суверенітет: поняття та ознаки. Конституція України про державний суверенітет.
13. Поняття та види функцій держави.
14. Правові форми та методи здійснення функцій держави.
15. Типологія держави.
16. Поняття та ознаки громадянського суспільства. Шляхи формування громадянського суспільства в Україні.
17. Поняття та структура політичної системи суспільства.
18. Партії в політичній системі суспільства.
19. Місце держави в політичній системі суспільства.
20. Поняття і структура форми держави.
21. Поняття та види форми правління держави.
22. Монархія як форма правління держави, її юридична природа.
23. Республіка як форма правління держави, її юридична природа.
24. Форма державного устрою: поняття та види. Конституційні принципи державного устрою в Україні.
25. Поняття та ознаки унітарної держави. Особливості унітарної держави в Україні.
26. Федерації: поняття, ознаки, види. Принципи розподілу владних повноважень у федеративній державі.
27. Поняття та ознаки конфедерації.
28. Політичний режим держави: поняття та види.
29. Механізм держави: поняття, ознаки, структура.
30. Поняття державного апарату та його ознаки.
31. Орган держави: поняття, ознаки, компетенція. Класифікація державних органів.
32. Державні органи, передбачені Конституцією України.
33. Принципи організації та діяльності державного апарату.
34. Теорія розподілу влад, її реалізація в сучасних країнах світу.
35. Загальна характеристика і функції органів законодавчої, виконавчої та судової влади.
36. Система «стримувань і противаг»: поняття, основні цілі, втілення в Україні відповідно до положень її Основного Закону
37. Поняття та ознаки демократичної держави.
38. Форми та інститути демократії.
39. Референдум в Україні: поняття, види, юридична природа.
40. Поняття та ознаки правової держави.

41. Поняття та ознаки соціальної держави.
42. Історія ідеї прав людини. Покоління прав людини.
43. Правовий статус особи: поняття, структура, види.
44. Поняття прав і свобод людини і громадянина. Співвідношення прав людини і прав громадянина.
45. Види прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, їх система в Конституції України.
46. Гарантії прав і свобод людини і громадянина в демократичній, правовій державі.
47. Юридичні обов'язки людини і громадянина. Їх види.
48. Міжнародні стандарти прав людини.

Контрольні питання до екзамену

Екзамен є остаточною формою контролю з навчальної дисципліни «Теорія держави та права», засобом виявлення та оцінки результатів навчального процесу. Мета екзамену полягає у завершенні курсу вивчення «Теорія держави та права», оцінити рівень отриманих студентами знань.

Критерії оцінювання:

«Відмінно» – якщо студент глибоко, у повному обсязі опанував програмний матеріал; вичерпно та послідовно, грамотно й логічно його висловлює; вільно володіє поняттєвим апаратом з навчальної дисципліни; вміє самостійно узагальнювати та висловлювати матеріал, не допускаючи помилок.

«Добре» – якщо студент твердо знає програмний матеріал, грамотно й по суті висловлює його, не допускає важливих неточностей у відповіді на запитання; має незначні зауваження під час надання відповідей.

«Задовільно» – якщо студент засвоїв основний матеріал, але не знає окремих подробиць, припускається неточностей, недостатньо правильного формулювання, порушує послідовність у викладенні програмного матеріалу та вагається при виконанні завдань, не вміє обґрунтовувати власні судження та наводити власні приклади.

«Незадовільно» – якщо студент не знає більшої частини програмного матеріалу, припускається суттєвих помилок, з великими складнощами відповідає на питання, не володіє поняттєвим апаратом з курсу.

1. Теорія держави та права як фундаментальна наука: поняття та ознаки.
2. Предмет теорії держави та права, його особливості.
3. Функції теорії держави та права.
4. Методологія і методи пізнання держави та права
5. Місце загальної теорії держави та права в системі юридичних наук.
6. Розмаїття теорій походження держави, їх зміст і позитивне значення.
7. Публічна влада у первісній общині, її ознаки, структура. Ознаки держави, які відрізняють її від самоврядування первіснообщинного ладу.
8. Основні закономірності виникнення держави.
9. Поняття, ознаки та сутність держави.
10. Влада та її види.
11. Поняття та ознаки державної влади. Співвідношення політичної та державної влади, державної влади та держави.
12. Державний суверенітет: поняття та ознаки. Конституція України про державний суверенітет.
13. Поняття та види функцій держави.
14. Правові форми та методи здійснення функцій держави.
15. Типологія держави.
16. Поняття та ознаки громадянського суспільства. Шляхи формування громадянського суспільства в Україні.

17. Поняття та структура політичної системи суспільства.
18. Партії в політичній системі суспільства.
19. Місце держави в політичній системі суспільства.
20. Поняття та структура форми держави.
21. Поняття та види форми правління держави.
22. Монархія як форма правління держави, її юридична природа.
23. Республіка як форма правління держави, її юридична природа.
24. Форма державного устрою: поняття та види. Конституційні принципи державного устрою в Україні.
25. Поняття та ознаки унітарної держави. Особливості унітарної держави в Україні.
26. Федерація: поняття, ознаки, види. Принципи розподілу владних повноважень у федеративній державі.
27. Поняття та ознаки конфедерації.
28. Політичний режим держави: поняття та види.
29. Механізм держави: поняття, ознаки, структура.
30. Поняття державного апарату та його ознаки.
31. Орган держави: поняття, ознаки, компетенція. Класифікація державних органів.
32. Державні органи, передбачені Конституцією України.
33. Принципи організації та діяльності державного апарату.
34. Теорія розподілу влад, її реалізація в сучасних країнах світу.
35. Загальна характеристика та функції органів законодавчої, виконавчої та судової влади.
36. Система «стримувань і противаг»: поняття, основні цілі, втілення в Україні відповідно до положень її Основного Закону
37. Поняття та ознаки демократичної держави.
38. Форми та інститути демократії.
39. Референдум в Україні: поняття, види, юридична природа.
40. Поняття та ознаки правової держави.
41. Поняття та ознаки соціальної держави.
42. Історія ідеї прав людини. Покоління прав людини.
43. Правовий статус особи: поняття, структура, види.
44. Поняття прав і свобод людини і громадянина. Співвідношення прав людини і прав громадянина.
45. Види прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, їх система в Конституції України.
46. Гарантії прав і свобод людини і громадянина в демократичній, правовій державі.
47. Юридичні обов'язки людини і громадянина. Їх види.
48. Міжнародні стандарти прав людини.
49. Поняття об'єктивного і суб'єктивного права, їх співвідношення.
50. Поняття та сутність права.
51. Функції права.
52. Принципи права: поняття, види.
53. Співвідношення права і держави.
54. Право, політика, економіка: їх взаємозв'язок і взаємодія.
55. Поняття та види соціальних норм.
56. Поняття, ознаки та види норм права.
57. Структура норми права.
58. Спеціалізовані норми права та їх роль у правовому регулюванні суспільних відносин.
59. Співвідношення норми права і статті нормативно-правового акта.
60. Поняття та структура системи права.
61. Предмет і метод правового регулювання як критерії побудови системи права.

62. Публічне і приватне право. Їх співвідношення.
63. Галузь права. Загальна характеристика галузей національного права..
64. Структура системи законодавства та її види.
65. Поняття та форми систематизації нормативно-правових актів.
66. Поняття юридичних колізій та їх види.
67. Колізії в законодавстві та шляхи їх усунення.
68. Співвідношення національного та міжнародного права.
69. Поняття джерела права. Система джерел (форм) права в Україні.
70. Нормативно-правовий акт: поняття, ознаки, види.
71. Поняття, ознаки та види законів.
72. Конституція як основний закон держави.
73. Підзаконні нормативні правові акти: поняття, види.
74. Чинність нормативно-правових актів у часі.
75. Принципи набуття законом чинності. Зворотна сила закону.
76. Дія нормативно-правових актів у просторі та за колом осіб.
77. Правотворчість: поняття, принципи та види.
78. Законодавчий процес: поняття, стадії.
79. Реалізація права та її ознаки. Поняття та форми безпосередньої реалізації норм права.
80. Застосування норм права: поняття та значення в правовому регулюванні.
81. Стадії застосування норм права.
82. Акти правозастосування: поняття та види. Співвідношення з нормативно-правовим актом.
83. Поняття та способи тлумачення норм права.
84. Види тлумачення норм права.
85. Правотлумачні (інтерпретаційні) акти: поняття та види.
86. Поняття, ознаки та види правових відносин.
87. Суб'єкти правових відносин, їх види.
88. Суб'єктивне право та юридичний обов'язок суб'єкта правовідносин.
89. Поняття та види об'єктів правових відносин.
90. Юридичні факти: поняття та класифікація. Фактичний склад.
91. Правові презумпції, правові преюдиції, правові фікції та правові аксіоми.
92. Поняття, структура та види правосвідомості.
93. Поняття та види деформації правосвідомості. Правовий нігілізм.
94. Правова культура: поняття та структура.
95. Поняття та види правової поведінки.
96. Поняття та види правомірної поведінки.
97. Правопорушення: поняття та ознаки, види.
98. Склад правопорушення: поняття та структура.
99. Поняття та види юридичної відповідальності.
100. Функції та принципи юридичної відповідальності.
101. Поняття та ознаки механізму правового регулювання суспільних відносин.
102. Юридична техніка: поняття, види, засоби.
103. Співвідношення законності, правопорядку та суспільного порядку.
104. Юридичний процес, його ознаки, види.
105. Класифікація правових систем сучасності.

VII. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові акти

1. Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 р. за № 396-IX. *Офіційний вісник України*. 2020. № 4 (17.01.2020). Ст. 188.
2. Загальна декларація прав людини : Декларація ООН від 10.12.1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93 (15.12.2008). Ст. 3103.
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. за № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1 (01.10.2010). Ст. 2598.
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. за № 2341-III. *Офіційний вісник України*. 2001. № 21 (08.06.2001). Ст. 920.
5. Кримінальний кодекс України 1960 р. : Закон України від 28.12.1960 р., втратив чинність 05.10.2016. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1961. № 2. Ст. 14.
6. Про Автономну Республіку Крим : Закон України від 17.03.1995 р. за № 95/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 11 (14.03.95). Ст. 69.
7. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. за № 3460-VI. *Офіційний вісник України*. 2011. № 51 (15.07.2011). Ст. 2009.
8. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. *Офіційний вісник України*. 2022. № 46 (14.06.2022). Ст. 2497.
9. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 17.11.2011 р. за № 4061-VI. *Офіційний вісник України*. 2011. № 97 (23.12.2011). Ст. 3526.
10. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. за № 3477-IV. *Офіційний вісник України*. 2006. № 12 (05.04.2006). Ст. 792.
11. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 р. за № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст. 50.
12. Про військово-цивільні адміністрації : Закон України від 03.02.2015 р. за № 141-VIII. *Офіційний вісник України*. 2015. № 17 (10.03.2015). Ст. 444.
13. Про Всеукраїнський референдум : Закон України від 06.11.2012 р. за № 5475-VI. *Офіційний вісник України*. 2021. № 31 (23.04.2021). Ст. 1762.
14. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 р. за № 4572-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 30 (27.04.2012). Ст. 1097.
15. Про державний суверенітет України : Декларація Верховної Ради УРСР від 16.07.1990 р. за № 55-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31 (31.07.90). Ст. 429.
16. Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади : Указ Президента України від 03.10.1992 р. за № 493/92. *Голос України*. 1992. 08.10.92. № 192.
17. Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим : Закон України від 23.12.1998 р. за № 350-XIV. *Офіційний вісник України*. 1999. № 1 (22.01.99). Ст. 4.
18. Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.1992 р. за № 731. *Зібрання постанов Уряду України*. 1993. № 1-2. Ст. 28.
19. Про затвердження Тарифів на перевезення пасажирів, багажу і вантажобагажу залізничним транспортом у внутрішньому сполученні : Наказ Міністерства інфраструктури України від 20.04.2018 р. за № 184. *Офіційний вісник України*. 2018. № 41 (29.05.2018). Ст. 1475.
20. Про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. ETS № 005. *Офіційний вісник України*. 2006. № 32 (23.08.2006). Ст. 2371.
21. Про зобов'язання прийняти виконання зобов'язання (погашення заборгованості) за кредитним договором : Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14.05.2019 р. за № 910/16744/17, 12-255гс18. Ліга : Закон. URL : https://ips.ligazakon.net/document/vs190252?an=1&ed=2019_05_14

22. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 р. за № 794-VII. *Офіційний вісник України*. 2014/ № 20 (14.03.2014). Ст. 619.
23. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 р. за № 2136-VIII. *Офіційний вісник України*. 2017. № 63 (11.08.2017). Ст. 1912.
24. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 р. за № 2849-IX. *Офіційний вісник України*. 2023. № 3 (13.01.2023). Ст. 205.
25. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 р. за № 1875-IX. *Офіційний вісник України*. 2021. № 98 (24.12.2021). Ст. 6340.
26. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 р. за № 1906-IV. *Офіційний вісник України*. 2004. № 35 (17.09.2004). Ст. 2317.
27. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. за № 280/97-ВР. *Офіційний вісник України*. 1997. Число 25. С. 20.
28. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 р. за № 586-XIV. *Офіційний вісник України*. 1999. № 18 (21.05.99). Ст. 774.
29. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. за № 580-VIII. *Офіційний вісник України*. 2015. № 63 (18.08.2015). Ст. 2075.
30. Про політичні партії в Україні : Закон України від 05.04.2001 р. за № 2365-III. *Офіційний вісник України*. 2001. № 17 (11.05.2001). Ст. 728.
31. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності : Указ Президента України від 10.06.1997 р. за № 503/97. *Офіційний вісник України*. 1997. Число 24. С. 11.
32. Про проголошення незалежності України : Постанова Верховної Ради УРСР від 24.08.1991 р. за № 1427-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38 (17.09.91). Ст. 502.
33. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. за № 1697-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87 (07.11.2014). Ст. 2471.
34. Про Раду міністрів Автономної Республіки Крим : Закон України від 16.06.2011 р. за № 3530-VI. *Офіційний вісник України*. 2011. № 53 (22.07.2011). Ст. 2090.
35. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 р. за № 1861-VI. *Офіційний вісник України*. 2010. № 12 (01.03.2010). Ст. 565.
36. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. за № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27 (07.07.92). Ст. 382.
37. Про Статут територіальної громади міста Києва : Рішення Київської міської ради від 28.03.2002 р. за № 371/1805. *Хрещатик*. 23.04.2002 р. за № 60.
38. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. за № 1402-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016, № 56 (26.07.2016). Ст. 1935.
39. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. за № 2947-III. *Офіційний вісник України*. 2002. № 7 (01.03.2002). Ст. 273.
40. Справа «Зеленчук і Цицюра проти України» : Рішення Європейського суду з прав людини від 22.05.2018 р. за № 846/16, 1075/16. *Офіційний вісник України*. 2018. 09, 25, № 73. Ст. 2465.
41. Справа «Онер'їльдиз проти Туреччини» : Рішення Європейського суду з прав людини від 30.11.2004 р. Кримінальне судочинство. *Судова практика у кримінальних справах*. 2007. № 2.
42. Справа «Про встановлення факту народження дитини на тимчасово окупованій території України» : Рішення Богодухівського районного суду Харківської області від 27.02.2019 р. за № 613/256/19. Провадження № 2-о/613/20/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80136925>.
43. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26.06.1945 р. *Ліга: Закон*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU45001U?an=2&hide=true>.
44. У справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту б

розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками): Рішення Конституційного Суду України від 22.09.2005 р. за № 5-рп/2005. *Офіційний вісник України*. 2005. № 39 (14.10.2005). Ст. 2490.

45. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. за № 435-IV. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11 (28.03.2003). Ст. 461.

Основна література

1. Ведерніков Ю. А. Теорія держави та права: підруч. / кол. авт.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю. А. Ведерніков. 3-тє вид., перероб. і доп. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2016. 480 с.

2. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків: Право, 2017. Т. 2: Філософія права / редкол.: С. І. Максимов (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави та права імені В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 1128 с.

3. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків: Право, 2017. Т. 3: Загальна теорія права / редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави та права імені В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. 952 с.

4. Екологічна етика: навч. посіб. / В. Є. Борейко, О. М. Шуміло, В. В. Шеховцов, О. О. Шуміло; за заг. ред. О. М. Шуміла. Харків: Право, 2015. 304 с.

5. Загальна теорія права: підруч. / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.

6. Загальна теорія права: підруч. для студ.-юристів / за ред. д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 568 с.

7. Зайчук О. В., Заєць А. П., Журавський В. С., Копиленко О. Л., Оніщенко Н. М. Теорія держави та права. Академічний курс: підруч. / О. В. Зайчук (ред.), Н. М. Оніщенко (ред.). 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 688 с.

8. Каткова Т. Г. Теорія держави і права: навч. посіб. у визнач. і табл. 2-ге вид., допов. Харків: Право, 2020. 96 с.

9. Кельман М. С., Мурашин О. Г., Хома Ю. М. Загальна теорія держави та права: підруч. Львів: Новий світ-2000, 2018. 584 с.

10. Копиленко О. Л., Зайчук О. В., Заєць А. П., Журавський В. С., Оніщенко Н. М., Бобровник С. В. Загальна теорія держави та права (основні поняття, категорії, правові конструкції та наукові концепції): навч. посіб. / МОН України. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 400 с.

11. Лук'янов Д. В., Погребняк С. П., Смородинський В. С. Теорія держави та права: посіб. Харків: Право, 2018. 196 с.

12. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. 4-те вид. Київ: Алерта, 2017. 528 с.

13. Теліпка В. Е. Універсальна теорія держави та права: підруч. Київ: БІНОВАТОР, 2007. 512 с.

14. Теорія держави та права: навч. посіб. / [О. О. Тихомиров, М. М. Мікуліна, Ю. А. Іванов та ін.]; за заг. ред. Л. М. Стрельбицької. Київ: Кондор, 2016. 332 с.

15. Теорія держави та права. Підручник. Практикум. Тести: [підруч. для юрид. ВНЗ] / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвеева; Нац. ун-т «Одеська юридична академія», Одес. держ. ун-т внутр. справ. 2-ге вид., випр. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 581 с.

16. Теорія держави та права (опорні конспекти): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / авт.-упоряд. М. В. Кравчук Київ: Атіка, 2007. 228 с.

17. Теорія держави та права: навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.]; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомірова. Київ: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

18. Теорія держави та права : підруч. / [О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.
19. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави та права: навч. посібник. Львів: ЛьВДУВС, 2020. 268 с.
20. Теорія права / за ред. С. В. Бобровник. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 940 с.

Допоміжна література

1. Адміністративно-деліктне право України: теоретичні питання розвитку та реформування : монографія. Харків, 2020. 506 с.
2. Аллан Т. Р. С. Конституційна справедливість. Ліберальна теорія верховенства права / пер. з англ. Р. Семківа. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 385 с.
3. Андросчук С. Принцип верховенства права: визначення, співвідношення із суміжними поняттями, особливості законодавчого закріплення і реалізації. *Юридичний журнал*. 2005. № 4'4. С. 74–77.
4. Андрущакевич Ю. В. Конкретизація правових норм: поняття та природа. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 39–44.
5. Андрущакевич Ю. В. Місце і роль конкретизації права у механізмі правового регулювання. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Зб. наук. праць. 2012. Вип. 55. С. 88–94.
6. Андрушко І. Л. Правове мислення у контексті герменевтики права. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Зб. наук. праць. 2012. Вип. 55. С. 100–105.
7. Антологія української юридичної думки : в 6 т. Загальна теорія держави та права, філософія та енциклопедія права / упоряд. : В. Д. Бабкін, І. Б. Усенко, Н. М. Пархоменко. Київ : Юридична книга, 2002. 564 с.
8. Антонович М. Еволюція поняття прав людини. *Право України*. 2005. № 12. С. 16–20.
9. Антонович М. Правова культура українського народу в сфері прав людини, історичний розвиток та сучасний стан. *Право України*. 2003. № 12. С. 5.
10. Багило І., Соснін О. Вимір проблем розвитку інформаційного і громадянського суспільства в розбудові юридичної науки. *Юридичний вісник України*. 2011. № 51, 24–30 грудня. С. 12.
11. Балаклицький А. І. Державна влада та апарат її здійснення як основні ознаки сучасної держави. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. ISSN № 2219–5521. С. 56–60.
12. Балаклицький І. І. Системно-ієрархічний характер форм і джерел права. *Держава і право*. 2011. Вип. 54. С. 72–79.
13. Балаклицький А. І. Суверенітет як сутнісна характеристика держави в контексті сучасних трансформаційних процесів. *Держава і право*. 2011. Вип. 54. С. 36–43.
14. Барков В., Розова Т. Громадянське суспільство в Україні: проблеми та їхнє вирішення. *Вибори та демократія*. Київ : Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». 2006. №3 (9). С. 20–27.
15. Бариська Я. Новітні надпрезидентські республіки: теоретико-правові аспекти. *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 4. С. 216–222.
16. Бачинський Т. Правова культура: деякі сучасні підходи до її розуміння. *Юридична Україна*. 2011. № 8. С. 16–20.
17. Бачинський Т. В. Філософсько-правові та загально-теоретичні аспекти правосвідомості деякі дискусійні інтеграції. *Держава і право*. 2011. Вип. 54. С. 67–72.
18. Бесгасний В. М. Принцип суверенітету як визначальна основа державотворення / В. М. Бесгасний, А. Є. Шевченко, О. М. Ситник. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 20–26.

19. Бехруз Х. Праворозуміння, розуміння права і правова система. *Право України*. 2010. № 4. С. 143–148.
20. Белєвцева В. Державний суверенітет, його ознаки та властивості. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 10. С. 7–11.
21. Белкіна Ю. Л. Актуальні питання забезпечення культурних прав громадян у законах України. *Актуальні питання цивільного та господарського права*. 2010. № 2. С. 4–33.
22. Бистрик Г. Правоохоронна діяльність у контексті вдосконалення правових форм діяльності держави. *Юридична Україна*. 2010. № 2. С. 20–27.
23. Біба О. А. Класифікація форм державного устрою в сучасній юридичній науці. *Держава і право*. Зб. наук. праць. 2007. Вип. 37. С. 71–78.
24. Більозорова Є. Юридична відповідальність як передумова правомірної поведінки особи : теоретичні аспекти. *Право України*. 2006. № 1. С. 50–54.
25. Біляк О. М. Інститут юридичної відповідальності. сучасні проблеми і тенденції розвитку. *Правова держава*. Київ, 2003. Вип. 14. С. 101–107.
26. Біржакова Є. О. Властивості права в контексті природно-правового праворозуміння. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 60–63.
27. Біржакова Є. О. Позитивізм як самостійний напрям визначення властивостей права. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Зб. наук. праць. 2012. Вип. 55. С. 94–100.
28. Богагов С. В. Особливості процесу формування правової культури в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 43–48.
29. Богатир В. В. Еволюція форми держави. *Наше право*. 2010. № 1. С. 5–10.
30. Богініч О. Л. Генеза права як права сили. *Держава і право*. Зб. наук. праць. 2009. Вип. 46. С. 14–18.
31. Богунова І. В. Методологічні засади визначенням критеріїв типології держави. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Зб. наук. праць. 2011. Вип. 51. С. 105–109.
32. Бодровик С. Правовий конфлікт поняття, ознаки, природа та різновиди. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1. С. 28–33.
33. Бойко Л. М. Правовий менталітет та ефективність права в контексті їх співвідношення. *Вісник Верховного суду України*. 2009. № 10. С. 43–48.
34. Болсунова О. М. Інтегративні засади принципів юридичної відповідальності. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 35–39.
35. Борщевський І. В. Теоретичні засади кодифікації законодавства. *Держава і право*. 2007. Вип. 38. С. 31–35.
36. Босенко М. Суперечності у визначенні поняття «правовий акт». *Віче*. 2009. № 18. С. 27–29.
37. Бостан С. К. Форма правління сучасної держави: проблеми історії, теорії, практики : монографія. Запоріжжя : Юридичний ін-т, 2005. 540 с.
38. Братасюк М. Г. Правова поведінка: доктринальний аспект. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 3. С. 77–87.
39. Бринцев В. Дотримання тлумачення норм права у конституційному судочинстві. *Вісник Академії правових наук*. 2008. № 4. С. 118–124.
40. Бровченко Н. В. Місце юридичних фактів у структурі механізму конституційно-правового регулювання. *Часопис Київського університету права*. 2008. № 1. С. 74–79.
41. Будько З. М. Момент набрання чинності та введення в дію нормативно-правового акта в контексті забезпечення реалізації права на зна особую своїх прав та обов'язків. *Актуальні питання цивільного та господарського права*. 2011. № 2. С. 10–16.
42. Булкат М. С. Функції держави у взаємодії з категоріальним апаратом теорії держави. *Право і Безпека*. 2011. № 2. С. 70–73.

43. Васецький В. Ю. Забезпечення прав та свобод людини шляхом удосконалення інституту юридичної відповідальності держави перед особою. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 3. С. 25–35.
44. Варги Ч. Правова доктрина: методологія та онтологія. *Право України*. № 8. С. 99–108.
45. Варич О. Г. Поняття, сутність та види інститутів держави в сучасних умовах її розбудови. *Правова система в Україні в умовах сучасних національних і міжнародних тенденцій*. Київ : Кондор, 2012. Вип. 22. С. 199–205.
46. Венецька О. О. Хартія фундаментальних прав ЄС та Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: проблеми взаємодії. *Держава і право*. Зб. наук. праць. 2007. Вип. 38. С. 161–167.
47. Верховенство права як принцип правової системи: проблеми теорії : монографія. Київ : Юридична думка, 2008. 344 с.
48. Власов Ю. Л. Проблеми тлумачення норм права. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 177 с.
49. Процевський В. О., Шуміло О. М. Водне право України : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 176 с.
50. Волинець В. Зв'язок системи функцій держави та ідеї у державно-привовій теорії І. Льїн. *Юридична Україна*. 2012. № 5. С. 16–22.
51. Волинка К. Забезпечення прав і свобод особи в Україні: теоретичні і практичні аспекти. *Право України*. 2000. № 11.
52. Волкова О. Соціально правова держава як важливий етап у розширенні свободи особи. *Віче*. 2011. № 4. С. 16–18.
53. Волковицька Н. Функції правової свідомості у процесі утвердження демократії в Україні. *Юридична Україна*. 2010. № 4. С. 35–41.
54. Вольщук О. Т. Поняття форми правління: від античності до сучасності. *Держава і право*. 2011. Вип. 54. С. 186–193.
55. Вступ до теорії правових систем / за заг. ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко : монографія. Київ : Юридична думка, 2006. 432 с.
56. Воробйова О. Проблеми визначення оптимальної форми державного правління в Україні після скасування конституційної реформи. *Віче*. 2011. № 4. С. 19–20.
57. Гаврилук Р. О. Розвиток теорій суверенітету держави. *Держава і право*. Зб. наук. праць. 2006. Вип. 32. С. 114–121.
58. Гаєк Ф. А. Конституція свободи : пер. з англ. Львів : Літопис, 2004. 556 с.
59. Гайдамака І. Юридична конструкція правового режиму. *Юридична Україна*. 2010. № 1. С. 30–33.
60. Гальба Б. Елітарний правовий нігілізм: окреслення визначиння; суспільна небезпечність і класифікація. *Підприємство, господарство і право*. 2011. № 6. С. 106–109.
61. Гармонізація національних правових систем з правом ЄС. Київ : Слово, 2005. 320 с.
62. Глатушенко Ю. В. Юридичний обов'язок як складова змісту правовідносин. *Держава і право: збірник наукових праць*. 2007. Вип. 38. С. 14–19.
63. Глатушенко Ю. В. «Суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин»: співвідношення понять. *Часопис Київського університету права*. 2008. № 3. С. 39–53.
64. Головатий С. Верховенство права, або ж Правовладдя: вкотре про доктринальні манівці вітчизняної науки. *Право України*. 2010. № 4. С. 206–220.
65. Головащенко О. С. Система ознак правової держави. *Вісник ХНУВС*. 2006. № 33. С. 44–49.
66. Голосніченко Д. Розподіл повноважень між органами Євросоюзу: реалії і прагнення. *Юридична Україна*. 2008. № 12. С. 11.

67. Гончаров В. Методологія тлумачення юридичних норм у світлі граматології. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1. С. 257–264.
68. Грималюк П. О. Нормативно-правові акти делегованої правотворчості як джерело права. *Держава і право*. Зб. наук. праць. 2009. Вип. 45. С. 60–66.
69. Гриню Г. Ф. Правова культура і її роль у становленні та розвитку правової держави. *Держава і право*. Зб. наук. праць. Київ, 2003. Вип. 20. С. 31–38.
70. Гришко Л. М. Особливості престолонаслідування в монархіях Арабського Сходу. *Право і Безпека*. 2011. № 2. С. 28–32.
71. Гудима Д. Деякі новели в інтерпретації поняття «суб'єкт права»: абсурдні чи перспективні? *Право України*. 2010. № 2. С. 82–87.
72. Гьофе О. Демократія в епоху глобалізації : пер. з нім. Київ : ППС-2002, 2007. 436 с.
73. Дашковська О. Р. Жінка як суб'єкт права в аспекті гендерної рівності. Харків : Право, 2005. 224 с.
74. Дворкін Р. Серйозний погляд на права : пер. з англ. Київ : Основи, 2000. 519 с.
75. Демків Р. Форма (джерело) права: проблеми розуміння. *Підприємництво, господарство і право*. Київ : Ін Юре, 2007, № 6. С. 118–121.
76. Дзейко Ж. О. Законодавча техніка в Україні: історико-теоретичне дослідження. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. 360 с.
77. Дія права: інтегративний аспект : монографія. Київ : Юридична думка, 2010. 360 с.
78. Екологічне право України. Особлива частина : навч. посіб. / [О. М. Шуміло, І. В. Бригадир, В. А. Зуєв та ін.] за заг. ред. О. М. Шуміло ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. 2-ге вид., змін. Харків, 2017. 384 с.
79. Завальнюк В. В. Антропологізація права: традиції та сучасність : монографія. Одеса : Юридична література. 348 с.
80. Заєць А. П. Правова держава в контексті новітнього українського досвіду. Київ : Парламент. вид-во, 1999. 247 с.
81. Заплотинська Ю. Акти Кабінету Міністрів України в системі нормативно-правових актів: загальнотеоретичний та порівняльно-правовий аспекти. *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. Вип. 57. Львів : Вид. ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. С. 36–42.
82. Каленіченко Л. І. Юридичні аспекти категорії «соціальна відповідальність» у системі суспільних наук. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2014. Вип. 11. Т. 1. С. 14–18.
83. Каленіченко Л. І. Дискусійні питання класифікації окремих видів соціальної відповідальності. *Право і безпека*. 2015. № 2. С. 28–32.
84. Каленіченко Л. І. Особливості підходів до юридичної відповідальності як правової категорії. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2015. № 3 (70). С. 22–29.
85. Каленіченко Л. І. Сучасне розуміння сутності юридичної відповідальності в правовій думці. *Право і безпека*. 2015. № 3 (58). С. 26–31.
86. Каленіченко Л. І. Легальна (офіційна) юридична дефініція форм юридичної відповідальності у законодавстві України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. № 2. С. 11–14.
87. Каленіченко Л. І. Юридична відповідальність як явище об'єктивного права. *Право і безпека*. 2016. № 2 (61). С. 31–37.

88. Кельзен Г. Чисте правознавство. З додатком: Проблема справедливості : пер. з нім. Київ : Юніверс, 2004. 496 с.
89. Козюбра М. І. Верховенство права: українські реалії та перспективи. *Право України*. 2010. № 3. С. 5–12.
90. Колодій А. М. Принципи права України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 187 с.
91. Луців О. «Формальні» концепції верховенства права у сучасній науковій літературі. *Вісник Львівського університету*. Серія: Юридична. Вип. 57. Львів : Вид. ЛНУ ім. Івана Франка. 2013. С. 60–67.
92. Луцький Р. П. Ієрархічність правових джерел (нормативних актів) як відображення буття позитивного права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 18–21.
93. Макаренко Л. О. Поняття та види соціальної відповідальності. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 4. С. 12–16.
94. Макеєва О. М. Правова культура як елемент правової системи. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 4. С. 64–67.
95. Малишев Б. В. Теоретико-правові аспекти державного примусу як ознаки права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 25–29.
96. Летнянчин Л. І. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики : монографія. Харків : Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. 256 с.
97. Маличок К. Формування правосвідомості українців на етапі демократизації України *Підприємництво, господарство і право*. Київ : Ін Юре, 2007. С. 121–122.
98. Мідзяновська В. Судовий прецедент: структура, види. *Право України*. 2006. № 6. С. 119–123.
99. Наливайко О. І. Функції права: поняття, класифікація, генезис. *Часопис Київського університету права*. Київ : Інститут держави та права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. С. 13–18.
100. Ніжинська І. С., Ніжинський С. С. Поняття і зміст права людини на компенсацію моральної шкоди. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 4. С. 22–25.
101. Новак О. Д. Дисциплінарний проступок як підстава дисциплінарної відповідальності державних службовців. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 129–133.
102. Новікова М. Юридичний компроміс як додатковий метод правового регулювання. *Право України*. 2006. № 9. С. 34–38.
103. Оніщенко Н. М. Система права та система законодавства: співвідношення та перспективи розвитку. *Держава і право*. Зб. наук. праць. Вип. 15. Київ : Інститут держави та права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. С. 8–16.
104. Оніщенко Н. М. Лоцихін О. М. Функції права: значення, сутність, система. *Часопис Київського університету права*. 2004. № 2. С. 9–13.
105. Оніщенко Н. М. Правова система: проблеми теорії. Київ : Інститут держави та права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. 352 с.
106. Оніщенко Н. М. Соціальний вимір правової системи: реалії та перспективи. Київ : Юридична думка, 2011. 176 с.

107. Оніщук М. В. Система стримувань і противаг в українській моделі організації влади: проблеми і шляхи вдосконалення. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 91–95.
108. Панасюк О. В. Адміністративно-правові засади забезпечення законності і дисципліни в органах державної податкової служби України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2010. 20 с.
109. Пархоменко Н. М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 338–342.
110. Певко С. Г. Форми дискреції в правозастосовній діяльності. *Юридична наука*. 2019. № 5. С. 87–95.
111. Попович В. М. Теорія держави та права: концепція, праксеологія та методологія розвитку : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 284 с.
112. Роль неурядових організацій у становленні та розвитку правозахисного руху (приклади успішного правозахисного активізму) : навч. посіб. / О. М. Шуміло, Н. Ю. Кравчук ; МОН України. Київ : ФОП Голембовська О. О., 2018. 227 с.
113. Самохвалов В. В. Законність: основні аспекти та сфери прояву. *Держава і право*. Зб. наук. праць. Вип. 11. 2001. Київ : Інститут держави та права ім. В. М. Корецького НАН України. С. 44–50.
114. Селіванов В., Діденко Н. Правова природа регулювання суспільних відносин. *Право України*. 2000. № 10. С. 10–20.
115. Соколенко Ю. Поняття культурних прав і свобод людини і громадянина. *Право України*. 2005. № 2. С. 27–32.
116. Теорія права / за ред. С. В. Бобровник. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 940 с.
117. Тетарчук І., Дяків Т. Теорія держави та права : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2017. 184 с.
118. Тетарчук І. Теорія держави і права. Навчальний посібник для підготовки до іспитів. Київ, 2021. 184 с.
119. Томаш Л. В. Громадянське суспільство як система забезпечення життєдіяльності політичної, економічної, соціальної та духовної сфер. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 366–371.
120. Шевченко А. Є., Старостюк А. В. Теорія держави та права: навч. посіб. Вінниця : НіланЛТД, 2017. 270 с.
121. Шилінгов В. С. Поділ права на приватне та публічне як фундаментальна засада правової системи демократичного суспільства. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 48–51.
122. Шульга А. М. Добровільність як ознака правомірної поведінки особи. *Форум права*. 2016. № 2. С. 244–249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
123. Шульга А. М. Співвідношення суб'єкта юридично значущої поведінки і суб'єкта її правових наслідків. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2016 р. № 21. С. 180–183.
124. Шульга А. М. Особливість компенсаторних мотивів правомірної поведінки особи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2017. № 23. С. 9–11.
125. Шульга А. М. Мотивація правомірної поведінки особи як результат і проблема її правового виховання. *Право і Безпека*. 2017. № 3 (65). С. 67–71.

126. Шульга А. М., Передерій О. С. Особливості нормативно-правового забезпечення трансформації правової системи України в умовах асоціативного партнерства з Європейським Союзом. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2018. Серія «Право». Вип. 25. С. 152–154.

127. Шульга А. М. Знання права (правоінформованість) як складова правосвідомості особи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2018. Вип. 25. С. 25–28.

128. Шульга А. М. Правовий менталітет як складова правосвідомості та об'єкт пізнання. *Форум права*. 2018. № 4. С. 141–148.

129. Шульга А. М. Співвідношення поведінки робота і людини: первинні правничі термінопоняття. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2018. Випуск 26. С. 156–160.

130. Шульга А. М. Юридична природа автономного робота при визначенні суб'єкта майнової юридичної відповідальності: теорія і практика. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2019. Вип. 28. С. 42–49.

131. Шуміло О. М. Екологічний правопорядок: інституційні складові (відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»): монографія. Харків: Тимченко; ХНУВС, 2010. 292 с.

132. Шуміло О. М. Земельне право України (у схемах): навч. посіб. / О. М. Шуміло; МВС України; Харків. нац. ун-т внутр. справ. [2-ге вид.]. Харків: ХНУВС, 2017. 288 с.

Інформаційні ресурси

Верховна Рада України: офіційний вебсайт. URL: <http://www.rada.gov.ua> 32.

Верховний Суд: офіційний вебсайт. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/>.

Конституційний Суд України: офіційний вебсайт. URL: <http://www.ccu.gov.ua/>.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: офіційний вебсайт. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>.

Інститут громадянського суспільства: офіційний вебсайт. URL: <http://www.csi.org.ua>.

Президент України: вебсайт офіційного інтернет-представництва Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua/>.

Урядовий портал: єдиний вебпортал органів виконавчої влади України. URL: <http://www.kmu.gov.ua/>.

Всеукраїнська електронна бібліотека. URL: <http://youalib.com/>.

Електронні ресурси Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-resources>.

Інтернет-видання «Юриспруденція On-line». URL: <http://www.lawyer.org.ua/>.

Національна парламентська бібліотека України. URL: <http://nplu.org/>.

Студентська електронна бібліотека. URL: <http://student-library.net/>.

Юридична бібліотека. URL: <http://pravo.biz.ua/>.

Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка. URL: <http://korolenko.kharkov.com/>.

Офіційний сайт Харківського національного університету внутрішніх справ. URL: <http://univd.edu.ua/>.

VIII. СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Автентичне тлумачення – роз'яснення норми права, здійснене тим органом, який її видав.

Автократія (грец. *autokrateia* – самодержавство, самовладдя) – форма правління з необмеженою безконтрольним повновладдям однієї особи (деспотії Стародавнього Сходу, імперії Риму, Візантії, абсолютні монархії та ін.).

Авторитарний режим – вид державно-правового режиму, за якого відбувається часткове або повне відсторонення народу від державної влади, обмеження або порушення формально проголошених прав і свобод людини і громадянина.

Адекватне (буквальне) тлумачення – такий вид тлумачення норм права за обсягом їх правового змісту, коли дійсний зміст правової норми повністю збігається з її буквальним офіційним зовнішнім виразом, тобто відповідним нормативно-правовим приписом.

Ад'юдикація (від лат. *adjudicatio* – присудження) – перехід спірної території за рішенням компетентного міжнародного суду.

Аксіологія (від грец. *axia* – цінність і *logos* – слово, вчення) – вчення про цінності.

Акт застосування права – правовий акт індивідуального характеру, в якому формально закріплюється рішення державного органу в конкретній юридичній справі.

Аналіз (від грец. *analysis* – розкладання) – 1) розчленування (уявне чи реальне) об'єкта на елементи; аналіз нерозривно пов'язаний із синтезом (з'єднанням елементів в єдине ціле); 2) синонім наукового дослідження взагалі; 3) у формальній логіці – уточнення логічної форми (структури) міркування.

Аналогія закону – поширення в процесі правозастосування на конкретні не врегульовані правом життєві відносини чинності норм, які в рамках даної галузі права регулюють відносини, подібні за найсуттєвішими ознаками тим, що потребують урегулювання.

Аналогія права – застосування до конкретних відносин загальних начал і смислу законодавства в разі відсутності норм, що регулюють подібні за найсуттєвішими ознаками відносини.

Анексія (лат. *annexio* – приєднання) – одностороннє, не засноване на договорі приєднання (захоплення) всієї або частини території іншої держави або народу, а також насильницьке утримання народності в межах чужої держави.

Аристократія (від грец. *aristos* – кращий і *kratos* – влада) – форма державного правління, при якій влада належить представникам родової, рабовласницької, феодальної знаті.

Бюрократія (букв. – панування канцелярії, від франц. *aureau* – бюро, канцелярія і грец. *kratos* – влада) – спочатку – влада, вплив керівників і чиновників апарату уряду; надалі – позначення шару службовців у великих організаціях, що виникли в різних сферах суспільства. Як необхідний елемент управління, адміністрації бюрократія перетворюється в особливий соціальний шар, якому притаманні: ієрархічність, суворе регламентація, поділ праці й відповідальності у здійсненні формалізованих функцій, що вимагають спеціальної освіти. Бюрократії властиві тенденції до перетворення в привілейований шар, незалежний від більшості членів організації, що супроводжується наростанням формалізму й свавілля, авторитаризму й конформізму, підпорядкуванням правил і завдань діяльності організації головним чином цілям її зміцнення та збереження.

Виконавча влада – виокремлена в умовах поділу влади гілка державної влади, яка має прерогативу виконувати ухвалені парламентом закони та інші рішення.

Верховенство права – принцип правової системи, що передбачає панування правового за змістом законодавства в усіх сферах суспільства, у тому числі його пріоритет відносно держави.

Виконання – форма реалізації зобов'язальних норм права, яка передбачає активну поведінку суб'єкта права щодо виконання покладених обов'язків.

Використання – форма реалізації уповноважуваних норм права, що полягає в обранні суб'єктом права для задоволення своїх потреб та інтересів певного юридично дозволеного варіанту його поведінки.

Вина – сукупність ознак, що відображають психічне ставлення особи до вчиненого нею діяння та його шкідливих наслідків.

Внутрішні функції держави – основні напрями діяльності держави усередині країни.

Галузеві принципи права – принципи права, що підкреслюють особливості конкретної галузі права та сприяють індивідуалізації галузі як самостійної в загальній системі права.

Галузь права – відокремлена система правових норм, спрямована на регулювання певної сфери якісно однорідних суспільних відносин.

Гарантії законності – певний комплекс організаційних, економічних, політичних, ідеологічних та інших факторів і юридичних заходів, що забезпечують дотримання законів, прав громадян та інтересів суспільства і держави.

Гарантії прав і свобод людини – система загальних (політичних, економічних, духовних та ін.) і спеціально-юридичних засобів та інститутів, спрямованих на створення умов для реалізації прав людини, а також забезпечення їх всебічної охорони та захисту від порушень.

Генезис (генез) – походження, виникнення; в широкому сенсі момент зародження і подальший процес розвитку, який призвів до певного стану, виду, явища.

Геополітика – політологічна концепція, згідно з якою політика держав, в основному зовнішня, зумовлюється географічними факторами (положення країни, природні ресурси, клімат та ін.).

Гіпотеза – елемент норми права, що вказує на життєві обставини, за наявності та/або відсутності яких реалізується правило поведінки (диспозиція).

Громадська організація – об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів.

Громадянське суспільство – сукупність сформованих на добровільних засадах громадських об'єднань (інституцій), які діють на засадах самоврядування і за посередництвом яких індивіди реалізують належні їм невід'ємні права і свободи.

Деліктоздатність – елемент правосуб'єктності, що передбачає здатність суб'єкта права нести відповідальність за свої протиправні діяння.

Демократичний режим – вид державно-правового режиму, за якого державна влада здійснюється на основі принципів широкої і реальної участі громадян та їх об'єднань у формуванні державної політики, створенні та діяльності державних органів, додержанні прав і свобод людини.

Демократія – форма держави, заснованої на здійсненні народовладдя шляхом забезпечення широких прав і свобод громадян, їх участі у формуванні й функціонуванні апарату політичної влади та контролі за його діяльністю.

Децентралізація – процес передачі з центру на місця частини функцій і повноважень центральних органів держави; розширення прав суб'єктів федерації (штатів, земель), регіональних утворень (департаментів, областей) та місцевого самоврядування.

Держава – територіальна організація політичної влади, що існує на певній соціальній базі, виступає як офіційний представник усього суспільства та забезпечує за допомогою спеціального апарату реалізацію своєї політики.

Державна служба – професійна діяльність осіб, які обіймають посади в державних органах, установах і на підприємствах щодо практичного виконання їх завдань і функцій.

Державний апарат – сукупність державних органів, їх ланок і підрозділів, уповноважених безпосередньо здійснювати державну владу та управління, які спираються у своїй діяльності на можливість застосування примусу.

Державний орган – структурно виокремлений, внутрішньо організований колектив державних службовців, які посідають визначені законодавством посади, наділені відповідною компетенцією для виконання певних владно-управлінських функцій і завдань держави.

Державний суверенітет – політико-юридична властивість державної влади, що полягає у її верховенстві щодо будь-якої іншої влади усередині країни та її незалежності від будь-якої влади за її межами.

Державні службовці – особи, які обіймають посади в державних органах і організаціях щодо практичного виконання їх функцій і завдань та одержують заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету.

Державно-правовий режим – елемент форми держави, який являє собою систему прийомів, методів і способів здійснення державної влади.

Деформація правосвідомості – викривлення уявлень про цінність права.

Диспозитивний (децентралізований) метод – метод правового регулювання суспільних відносин між юридично рівними суб'єктами, що діють на засадах добровільності та автономності, який засновується переважно на такому способі правового регулювання, як дозвіл.

Диспозиція – елемент норми права, що вказує на правило поведінки (визначаючи її вид і міру), учасників правовідносин за наявності умов, передбачених гіпотезою.

Діалектика (від грец. *dialektike* – мистецтво вести бесіду, суперечку) – філософське вчення про становлення й розвиток буття і пізнання та заснований на цьому вченні метод мислення.

Дієздатність – елемент правосуб'єктності, що передбачає здатність суб'єкта права власними діями створювати для себе та здійснювати права і обов'язки.

Дія нормативно-правових актів за колом осіб – їх формальна обов'язковість щодо певних категорій суб'єктів права.

Дія нормативно-правових актів у просторі – їх формальна обов'язковість у межах певної території.

Дія нормативно-правових актів у часі – їх формальна обов'язковість протягом відповідного проміжку часу щодо певних фактів і відносин у залежності від їх розташування в часі.

Додержання (дотримання) – форма реалізації заборонювальних правових норм, що встановлюють юридичні обов'язки пасивного типу, яка полягає у відмові суб'єктів права осіб від юридично заборонених видів поведінки.

Дозвіл – спосіб правового регулювання, який полягає в наданні особі можливості реалізації певного варіанту своєї поведінки через визнання за нею відповідного суб'єктивного юридичного права.

Доктринальне (наукове) тлумачення норм права – вид неофіційного тлумачення, що здійснюється науковцями-правознавцями, науковими та дослідними установами з використанням наукових засобів.

Енциклопедія права – дисципліна, що існувала у 16–19 ст. та містила стисле викладення змісту всіх юридичних наук як початкових знань про право, його різні галузі та методи дослідження.

Ефективність правового регулювання – зумовлена його організацією конкретна міра результативності правового регулювання, яка виявляється в певному співвідношенні між очікуваними та фактичними наслідками дії права на суспільні відносини.

Заборона – спосіб правового регулювання, який полягає у покладанні на особу суб'єктивного юридичного обов'язку пасивного типу, відповідно до якого вона має утримуватися від певних, визначених правом форм поведінки.

Загальна теорія держави та права – фундаментальна юридична наука, яка вивчає сутність і найбільш загальні закономірності виникнення, розвитку та функціонування права і держави в їх взаємозв'язку, а також вихідні для всіх юридичних наук поняття та категорії.

Загальні принципи права – принципи, які визначають якісні особливості, характерні для всіх правових норм національної правової системи незалежно від специфіки регульованих ними суспільних відносин.

Загальнодозвільний тип правового регулювання – тип правового регулювання, що ґрунтується на принципі «дозволено все, крім того, що заборонено».

Загальнолюдські (цивілізаційні) принципи права – принципи, що безпосередньо визначаються досягнутим рівнем розвитку людства і виступають універсальним критерієм та всезагальними вимогами до становлення національних правових систем.

Закон – нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, прийнятий в особливому порядку парламентом або безпосередньо народом, який визначає відправні засади правового регулювання суспільних відносин.

Законність – вимога неухильного додержання, точного та однакового виконання і правильного застосування законів і підзаконних нормативно-правових актів усіма суб'єктами права.

Законодавча влада – відокремлена в умовах поділу державної влади гілка влади, яка має виняткові повноваження на ухвалення законів.

Законодавча техніка – система правил і прийомів підготовки найбільш досконалих за формою та структурою проєктів нормативних актів, що забезпечують максимально повну й точну відповідність форми нормативних приписів їх змісту, доступність, простоту та осяжність нормативного матеріалу, вичерпне охоплення регульованих питань.

Застосування норм права – правова форма діяльності уповноважених на те органів держави та посадових осіб з реалізації приписів норм права стосовно конкретних життєвих випадків шляхом винесення індивідуально-конкретних рішень.

Звичаєве право – сукупність правових звичаїв певної держави, перша історична форма права, найпоширеніша нині серед країн із традиційним способом життя.

Злочин – передбачене і заборонене кримінальним законом протиправне, суспільно небезпечне винне і каране діяння (дія чи бездіяльність), яке спричиняє чи може спричинити істотну шкоду певним охоронюваним державою суспільним відносинам.

Змістовна колізія – колізія, що виникає внаслідок часткового збігу обсягів регулювання декількох норм права.

Зобов'язання – спосіб правового регулювання, що передбачає покладення на учасників регламентованих правом суспільних відносин суб'єктивного юридичного обов'язку активного типу, що спонукає його носіїв до дій, передбачених правовими нормами.

Зовнішні функції держави – основні напрями діяльності держави поза її межами, у сфері встановлення та підтримання відносин з іншими державами (захист країни, забезпечення інтеграції у світову економіку, підтримка світового порядку тощо).

Ієрархічна (субординаційна) колізія – колізія, що виникає внаслідок регулювання одних фактичних відносин нормами, що мають різну юридичну силу.

Імперативний (централізований) метод – метод правового регулювання суспільних відносин, заснованих на субординації та обмеженні ініціативи суб'єктів щодо конкретизації положень норм права, який ґрунтується на переважному використанні таких способів правового регулювання, як веління та заборона.

Індивідуальна правосвідомість – система особистих поглядів, уявлень, почуттів з приводу права, що формується під впливом індивідуальних обставин життя й психофізіологічних особливостей, освіти й соціального стану, зовнішнього середовища.

Індивідуальне правове регулювання – вид правового регулювання, що спрямовується на врегулювання конкретних (одиничних) актів соціальної поведінки, поширюється на персонально визначених осіб, не передбачає повторного застосування одних

і тих самих юридичних засобів та має переважно короткостроковий характер, припиняється з реалізацією відповідних індивідуальних правових приписів.

Індивідуальні суб'єкти правовідносин – громадяни, іноземні громадяни; особи без громадянства (апатриди); особи з подвійним громадянством (біпатриди).

Інкорпорація – вид систематизації нормативно-правових актів, що являє собою впорядкування нормативно-правових актів без зміни їх змісту шляхом їх зведення в єдині друковані видання (збірники тощо) за хронологією та/або предметом регулювання.

Інститут права – елемент системи права, що являє собою групу правових норм, які регулюють однорідні суспільні відносини конкретного виду.

Інтерпретаційний акт – офіційний акт-документ уповноваженого державного органу чи посадової особи, а також міжнародної установи, чію юрисдикцію визнала Україна, головною метою ухвалення якого є тлумачення правових норм, що містить формально-обов'язкове роз'яснення їх змісту.

Кодекс – нормативний акт, затверджений законом, в якому на науковій основі узагальнюються й систематизуються норми права, що регулюють певну групу суспільних відносин.

Кодифікація – спосіб систематизації нормативно-правових актів, що здійснюється шляхом перероблення та зведення правових норм, які містяться в різних актах, у логічно узгоджений нормативно-правовий акт, що системно й вичерпно регулює певну сферу суспільних відносин, як правило, на галузевому (або на підгалузевому, інституціональному) рівні.

Коллективні суб'єкти правовідносин – підприємства, установи, організації, органи влади, які існують у формі юридичних осіб та можуть бути як державними, так і недержавними.

Колізії у законодавстві – різновид юридичних колізій, що виникає за наявності розбіжностей (суперечностей) між нормами права, які закріплені в законодавстві та регулюють однакові фактичні відносини.

Колізійні норми – норми, що встановлюють правила вибору норми права, яка підлягає застосуванню за наявності розбіжності (зокрема, суперечності) між нормами, що регулюють однакові фактичні обставини.

Компетенція державних органів – окреслений законодавством певний обсяг повноважень, обов'язків та прав державного органу, посадової особи.

Консолідація – спосіб систематизації нормативно-правових актів, що полягає у зведенні в єдиний нормативно-правовий акт декількох актів, що регулюють певну сферу суспільних відносин без зміни їх змісту.

Конституція – основний закон держави, акт установчого характеру та найвищої юридичної сили, який закріплює загальні засади громадянського суспільства і держави, основи правової системи, правового статусу громадян, державно-територіального устрою, організації органів державної влади та місцевого самоврядування.

Контрольно-наглядова діяльність – правова форма діяльності держави, яка виражається в здійсненні юридично значущих дій з нагляду та перевірки відповідності виконання й дотримання підконтрольними суб'єктами правових приписів і припиненні правопорушень відповідними організаційно-правовими засобами.

Конфедерація – союз суверенних держав, створений для досягнення певних цілей і здійснення відповідних напрямів державної діяльності при збереженні в інших питаннях повної самостійності.

Корпоративні норми – різновид соціальних норм, що розробляються політичними партіями, громадськими організаціями, профспілками, фондами, рухами та іншими організованими спільнотами з метою реалізації інтересів своїх членів.

Легальне (делеговане) тлумачення – вид офіційного тлумачення норм права, що здійснюється спеціально уповноваженим органом щодо норм, виданих іншими нормотворчими органами.

Метод науки – спосіб пізнання, формулювання наукових гіпотез, перевірки доказовості висновків за допомогою різних конкретних засобів і прийомів.

Метод правового регулювання – набір юридичного інструментарію, за допомогою якого держава впливає в певному напрямі на розвиток суспільних відносин, враховуючи специфіку їх властивостей певного роду чи виду (майнові, фінансові, політичні, сімейні, відносини власності, спадкування та ін.).

Методологія правової науки – зумовлена особливостями правової реальності цілісна та узгоджена система способів пізнання державно-правової дійсності, що містить такі складові: загальний (філософський) підхід; загальнонаукові методи; спеціальні методи; власні правові методи.

Механізм держави – сукупність державних органів, установ, підприємств та інших державних інститутів, за посередництвом яких практично здійснюються завдання та функції держави.

Механізм правового регулювання – організована в часі система всіх юридичних засобів, за допомогою яких право здійснює регулятивний вплив на суспільні відносини.

Міжгалузеві принципи права – принципи, що діють відразу в декількох галузях права.

Міжнародний договір – угода між державами та іншими суб'єктами міжнародного права з питань, що становлять для них спільний інтерес, яка регулює їх відносини шляхом утворення взаємних прав і обов'язків.

Монархія – форма державного правління, за якої вища державна влада фактично або формально належить одній особі (монарху) і, як правило, передається у спадок представникам правлячої династії.

Мораль – система уявлень і відповідних їм норм поведінки, що склалися в суспільстві, про добро і зло, обов'язок, справедливість, гідність і безчестя, похвальність і ганебність.

Наступність у праві – сприйняття у формі збереження, утримання, засвоєння, використання елементів правових норм, принципів, форми права, юридичної техніки в процесі розвитку та оновлення правової системи суспільства.

Неофіційне тлумачення нормативно-правих приписів – таке роз'яснення їх змісту, що здійснюється будь-яким суб'єктом, при якому результат тлумачення не має обов'язкової юридичної сили.

Норма права – різновид соціальної норми, що закріплює правило (стандарт) правомірної поведінки, неприпустимість відхилення від якого гарантується державною владою.

Нормативне правове регулювання – вид правового регулювання, що поширюється на заздалегідь не визначену кількість тотожних за своїми ознаками випадків, адресується колу осіб, не окреслених персонально, реалізується за допомогою правових засобів багаторазової дії та здійснюється протягом тривалого часу без встановлення чітких часових меж.

Нормативне тлумачення норм права – вид офіційного тлумачення, призначений для поширення його на невизначене коло осіб і випадків при вирішенні будь-яких юридичних справ, що регулюються нормами, що були предметом інтерпретації.

Нормативно-правовий акт – офіційний письмовий юридичний акт, прийнятий уповноваженими суб'єктами нормотворчості у визначених законом порядку і формі, який містить норми права.

Нормативно-правовий договір – двостороння або багатостороння угода, внаслідок якої встановлюються, змінюються чи скасовуються норми права.

Норми-дефініції – вид спеціалізованих норм права, які містять визначення правових категорій і понять.

Норми-завдання – вид спеціалізованих норм права, які визначають завдання окремих інститутів або галузей права.

Норми-засади – вид спеціалізованих норм права, які закріплюють загальні засади, на яких ґрунтуються політична і правова системи суспільства.

Норми-презумпції – вид спеціалізованих норм права, які закріплюють припущення щодо існування або відсутності певних юридичних фактів.

Норми-преюдиції – вид спеціалізованих норм права, які виключають будь-яке оспорювання існування вже доведеного юридичного факту, що дістав оцінку і закріплення в юридичному акті, котрий набрав чинності.

Норми-принципи – вид спеціалізованих норм права, що містять найбільш загальні й стабільні імперативні вимоги, закріплені в праві, які є концентрованим виразом найважливіших сутнісних ознак і цінностей, притаманних цій системі права, визначають її характер і напрями подальшого розвитку.

Норми-строки – вид спеціалізованих норм права, які містять правила обчислення строків.

Норми-фікції – вид спеціалізованих норм права, який для цілей правового регулювання визнають існуючими ті юридичні факти, що відсутні в реальному житті, і навпаки.

Нормотворча техніка – система правил і нематеріальних засобів вираження змісту нормативного правового акта, використання яких забезпечує повноту, стислість, точність, чіткість, ясність і несуперечність нормативних правових актів та системні зв'язки між ними.

Об'єкт правовідносин – матеріальні або нематеріальні блага, задля одержання, передачі або використання яких виникають права та обов'язки учасників правовідносин.

Облік нормативно-правових актів – вид систематизації нормативно-правових актів, що являє собою діяльність зі збирання, фіксування в логічній послідовності та зберігання нормативно-правових актів, підтримання їх у контрольному (актуальному) стані з урахуванням усіх змін та доповнень, а також зі створення спеціальних систем їх накопичення й пошуку.

Обмежувальне тлумачення норм права – вид тлумачення, який містить висновок щодо змісту правової норми, коли цей зміст є вужчим за текст статті нормативно-правового акта.

Оперативні норми – вид спеціалізованих норм права, які спрямовані на введення в дію і припинення дії інших норм права.

Оперативно-виконавча діяльність – діяльність уповноважених суб'єктів щодо виконання приписів правових норм з метою позитивного результативного впливу на суспільні відносини.

Охоронна функція права – функція права, яка виявляється у встановленні правом норм, спрямованих на охорону суспільно значущих відносин у різних сферах суспільного життя та викорінення шкідливих і небезпечних для суспільства варіантів поведінки.

Переродження правосвідомості – вид деформації правосвідомості, якому притаманний максимальний ступінь викривлення правових ідеалів.

Підгалузь права – певна сукупність (об'єднання) правових інститутів, що об'єктивно складається в межах однієї галузі права.

Підзаконні нормативно-правові акти – акти, що приймаються уповноваженими нормотворчими суб'єктами на основі й на виконання законів і не мають їм суперечити.

Побутова (емпірична) правосвідомість – рівень правової свідомості, який формується на основі повсякденного досвіду людей у сфері правового регулювання і значною мірою залежить від набутої правової освіти.

Побутове (повсякденне) тлумачення – усвідомлення та роз'яснення змісту норм права в повсякденному житті, побуті особами, які не мають спеціальної юридичної освіти або певного досвіду юридичної діяльності.

Подолання колізій у законодавстві – заходи, що дозволяють перебороти колізію в конкретному випадку в процесі правозастосування.

Політика – відносини між державними утвореннями, великими соціальними групами, етносами, націями, верствами населення, класами, конфесіями, партіями, громадськими організаціями з приводу тих чи інших соціальних подій.

Політична партія – інститут громадянського суспільства, покликаний визначати політичні шляхи та напрями розвитку суспільства, реалізовувати й контролювати їх через вибори до представницьких органів влади та представництво до їх складу.

Політична система (у вузькому значенні) – взяті разом держава як інститут управління та інші політичні організації, які беруть участь у формуванні та здійсненні політичної влади.

Політична система (у широкому значенні) – цілісна, впорядкована сукупність політичних інститутів, політичних ролей, відносин, процесів, принципів політичної організації суспільства, підпорядкованих існуючим у ньому політичним, соціальним, юридичним, ідеологічним, культурним нормам, історичним традиціям і настановам політичного режиму конкретного суспільства.

Попередження колізій у законодавстві – заходи, що дозволяють запобігати їх появі на стадії підготовки, прийняття і введення в дію нормативно-правових актів до набуття ними чинності.

Посадова особа державного апарату – державний службовець, уповноважений на виконання управлінської функції, наділений публічно правовим статусом, який здійснює державно-владні повноваження, приймає обов'язкові для інших осіб визначені законодавством правові акти, може бути притягнутий до підвищеної юридичної відповідальності.

Поширювальне (розповсюджувальне, розширювальне) тлумачення – вид тлумачення, відповідно до якого дійсний зміст певної норми права після застосування різних способів тлумачення виявляється ширшим, ніж її буквальный текст, зовнішній мовний вираз.

Права і свободи людини – основні правові можливості (надбання), необхідні для існування й розвитку особи, які визнаються невід'ємними, мають бути загальними і рівними для кожного, забезпечуватись і захищатись державою в обсязі міжнародних стандартів.

Право – заснована на уявленні про справедливість міра свободи і рівності, що відображає потреби суспільного розвитку, яка у своїй основі склалася в процесі повторюваних суспільних відносин і визнається та охороняється державною.

Право об'єктивне – сукупність норм права, що виражені (ззовні об'єктивовані) у відповідних юридичних джерелах (нормативно-правових актах, судових рішеннях, правових звичаях тощо).

Право суб'єктивне – право, яке належить окремим особам (суб'єктам) і полягає в наявності у кожного з них певних юридичних можливостей.

Правова демагогія – вид деформації правосвідомості, що передбачає легковажне або свідоме здійснення такого впливу окремої особи або суспільної організації на свідомість людей, наслідком якого стає формування однобічного або викривленого уявлення про правову дійсність.

Правова держава – організація державної влади, заснована на визнанні та реальному забезпеченні прав і свобод людини, верховенстві права і взаємній відповідальності особи і держави.

Правова ідеологія – сукупність ідей, принципів, теорій, концепцій, які в систематизованій формі відображають і оцінюють правову дійсність.

Правова культура – якісний стан правового життя суспільства, який характеризується досягнутим рівнем розвитку правової системи – станом та рівнем правової свідомості, юридичної науки, системи законодавства, правозастосовної практики, законності і правопорядку, правової освіти, а також ступенем гарантованості основних прав і свобод людини.

Правова поведінка – будь-яка юридично значуща поведінка суб'єктів права (індивідуальних чи колективних).

Правова психологія – сукупність настроїв, почуттів, емоцій, переживань з приводу права, окремих правових явищ.

Правова система – сформована під впливом об'єктивних закономірностей розвитку суспільства сукупність усіх його правових явищ, які перебувають у сталих зв'язках між собою та з іншими соціальними системами.

Правова сім'я – сукупність правових систем, об'єднаних спільністю історичного формування, структури права, його джерел, провідних галузей та інститутів права, особливостями правосвідомості, правотворчості та правозастосування.

Правова форма діяльності органів держави – визначений законодавством (юридично оформлений) порядок здійснення ними юридично значущих дій та операцій, які спрямовані на здійснення функцій держави.

Правове регулювання – здійснюваний за допомогою юридичних засобів процес упорядкування суспільних відносин з метою забезпечення певної сукупності соціальних інтересів, які вимагають правового гарантування.

Правовий дилетантизм – вид деформації правосвідомості, що означає вільне поводження із законом або з оцінкою юридичної ситуації, що в цілому обумовлено легковажним ставленням до права.

Правовий звичай – визнане державою правило поведінки, що склалося внаслідок його фактичного одноманітного застосування протягом тривалого часу.

Правовий ідеалізм (романтизм) – вид деформації правосвідомості, при якому відбувається переоцінка реальних можливостей правового впливу на суспільні відносини і процеси.

Правовий інфантилізм – вид деформації правосвідомості, що проявляється у несформованості правових знань або їх недостатній глибині, при особистій переконаності в наявності належної юридичної підготовки.

Правовий нігілізм – особливо небезпечна форма деформації правової свідомості, яка має широкий діапазон проявів: від скептичного ставлення до права, негативного ставлення до правових форм організації суспільних відносин через заперечення соціальної цінності права і до свідомого ігнорування вимог закону.

Правовий порядок – фактичний стан правовідносин у певному суспільстві, який полягає в досягнутому рівні впорядкованості суспільного життя різноманітними юридичними засобами, що ґрунтуються на правовому законі.

Правовий режим – певний порядок правового регулювання, який забезпечується через особливе поєднання залучених для його здійснення способів, методів і типів правового регулювання.

Правовий статус суб'єктів права – сукупність усіх прав, обов'язків і законних інтересів суб'єктів права.

Правовідносини – суспільні відносини, які є юридичним вираженням фактичних суспільних відносин, де одна сторона на основі правових норм вимагає від іншої сторони виконання певних дій або утримання від них, а інша сторона повинна виконати ці вимоги, що охороняються державою.

Правозакріплення – організаційно врегульована, особлива форма діяльності держави або безпосередньо народу, внаслідок якої потреби суспільного розвитку та вимоги справедливості набувають правової форми, що виявляється в певному джерелі права (нормативному акті, прецеденті, звичаї та ін.).

Правозастосовна діяльність – правова форма діяльності держави з розгляду й вирішення індивідуальних юридичних справ, яка полягає в наділенні одних суб'єктів правами, покладенні на інших суб'єктів юридичних обов'язків, офіційному визнанні юридичних фактів, укладенні угод, розгляді юридичних питань про наслідки правових спорів і правопорушень та притягненні винних до юридичної відповідальності уповноваженими органами й посадовими особами.

Правоздатність – абстрактна здатність суб'єкта права мати суб'єктивні права та юридичні обов'язки.

Правомірна поведінка – вольова поведінка суб'єкта права (діяльність чи бездіяльність), яка відповідає приписам правових норм, не суперечить основним принципам права і гарантується державою.

Правомочність – можливість, через яку реалізується суб'єктивне право у конкретних правовідносинах і яка проявляється у праві на поведінку, вимагання, домагання, користування соціальними благами.

Правоохоронна діяльність – форма діяльності державних органів і деяких недержавних інститутів, спрямована на охорону законності й правопорядку, захист прав і свобод людини, боротьбу зі злочинністю.

Правопорушення – протиправне, винне, соціально шкідливе діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатної особи, яке спричиняє юридично визначені для правопорушника негативні наслідки.

Правосвідомість – сукупність суб'єктивних елементів правового регулювання: ідей, теорій, емоцій, почуттів і правових установок, за посередництвом яких відображається правова дійсність, формується ставлення до права та юридичної практики, ціннісна орієнтація щодо правової поведінки, бачення перспектив і напрямів розвитку правової системи.

Правосуб'єктність – можливість і здатність особи бути суб'єктом правовідносин з усіма правовими наслідками.

Правосуддя – правова форма діяльності державних органів і посадових осіб системи судової влади з розгляду й вирішення в судових засіданнях в установленому законом порядку юридичних справ у формі конституційного, адміністративного, господарського, цивільного й кримінального судочинства.

Правотворча діяльність – правова форма діяльності держави з розроблення, зміни та скасування правових норм, санкціонування інших соціальних норм шляхом надання юридичної сили вже існуючим у суспільстві правилам поведінки, звичаям; прийняття, офіційне оприлюднення та введення в дію нормативно-правових актів.

Правоутворення – процес формування юридичних норм, що починається з визнання державою певних повторювальних суспільних відносин, усвідомлення необхідності їх правового регулювання, формального закріплення та державного захисту юридичних приписів.

Предмет загальної теорії держави та права – коло явищ і процесів, що вивчає ця наука, а саме, сутність і найбільш загальні закономірності виникнення, розвитку, функціонування правових і державних явищ і процесів, а також головні, вихідні для всієї юридичної науки поняття та категорії.

Предмет правового регулювання – те, що регулює право, на що спрямовано його регулятивний вплив, а саме, суспільні відносини, які є найбільш важливими, значущими для суспільства, мають однорідний, типовий вираз, виникають у суспільстві у зв'язку з проявом цілеспрямованої свідомо-вольової діяльності людей, набувають стійкого, сталого характеру, мають певний зовнішній прояв і придатні для контролю з боку інститутів суспільства і держави.

Приватне право – сукупність галузей права, предметом регулювання яких є відносини у сфері приватних, індивідуальних інтересів юридично рівних суб'єктів за допомогою диспозитивного методу правового регулювання.

Принципи права – найбільш загальні вимоги, що висуваються до суспільних відносин та їх учасників, а також вихідні керівні засади, відправні установлення, що виражають сутність права і впливають з ідей справедливості та свободи, визначають загальну спрямованість і найістотніші ознаки чинної правової системи.

Принципи організації та діяльності державного апарату – законодавчо визначені відправні засади й вимоги щодо його організації та функціонування з метою оптимального та ефективного виконання функцій і завдань держави.

Принципи правових інститутів – принципи, що діють у межах однорідних суспільних відносин, які регулюються нормами окремого інституту права.

Прогалина в законодавстві – неврегульованість певних суспільних відносин у законодавстві.

Протиправна поведінка – винна поведінка деліктоздатної фізичної чи юридичної особи – суб'єкта права, що порушує норми права.

Професійна правосвідомість – рівень правосвідомості, притаманний юристам-професіоналам, який формується внаслідок отримання спеціальної професійної (юридичної) підготовки, а також під час роботи в юридичній сфері.

Професійне (компетентне) тлумачення – тлумачення, яке здійснюють фахівці з вищою юридичною освітою в галузі правознавства для професійного використання його результатів у повсякденній діяльності в процесі застосування ними правових норм.

Публічне право – сукупність галузей права, предметом регулювання яких є відносини у сфері реалізації публічних (державних) інтересів за допомогою імперативного методу правового регулювання.

Реалізація правових норм – зумовлена правовими приписами правомірна поведінка учасників суспільних відносин.

Регулятивна функція права – юридична функція права, що проявляється в регулюванні суспільних відносин з метою їх належної організації шляхом встановлення позитивних правил поведінки.

Регулятивна динамічна функція права – функція права, яка виражається у можливостях права впливати на існуючі суспільні відносини з метою їх розвитку в певному напрямі, який з погляду суспільства чи правлячої еліти є доцільним і необхідним.

Регулятивна статична функція права – функція права, яка виражається у впливі права на суспільні відносини шляхом закріплення у правових приписах вже існуючих відносин, корисних для суспільства та особи.

Республіка – така форма правління, за якої вищі органи державної влади обираються безпосередньо народом або формуються виборними установами на певний строк.

Самоврядування – різновид соціального управління, в основу якого покладене спільне вирішення учасниками суспільних відносин суспільних справ, що поєднується зі спільною діяльністю з виконання прийнятих рішень.

Санкція – елемент норми права, що встановлює невідповідні наслідки у разі порушення правила, визначеного в диспозиції.

Система законодавства – уся система чинних нормативно-правових актів.

Система права – сукупність чинних принципів і норм права, якій притаманні єдність, узгодженість, диференціація і згрупованість норм у відносно самостійні структурні утворення (інститути, галузі та підгалузі права).

Систематизація нормативно-правових актів – діяльність зі зведення нормативно-правових актів у впорядковану систему.

Склад правопорушення – сукупність передбачених законом об'єктивних і суб'єктивних ознак протиправного соціально шкідливого діяння, за вчинення якого винна особа несе юридичну відповідальність.

Соціальна держава – держава, яка визнає людину найвищою соціальною цінністю, надає соціальну допомогу індивідам, що потрапили у важку життєву ситуацію, з метою забезпечення кожному гідного рівня життя, перерозподіляє економічні блага відповідно до принципу соціальної справедливості й своє призначення бачить у забезпеченні громадянського миру та злагоди в суспільстві.

Соціальні норми – існуючі в суспільстві правила поведінки загального характеру, які виявляють волю певної частини населення або всього суспільства і на випадок їх можливого порушення мають гарантії виконання різними засобами соціального впливу.

Спеціалізовані норми права – група правових норм, що не містять класичних правил (моделей) поведінки та виконують субсидіарну функцію в регулюванні суспільних відносин.

Спеціально дозволений тип правового регулювання – такий порядок правового регулювання, згідно з яким дозволяються лише ті форми поведінки соціальних суб'єктів, що безпосередньо визнаються правовими нормами як припустимі; при якому діє формула: заборонено все, крім того, що прямо дозволено законом.

Спосіб тлумачення – це сукупність прийомів аналізу змісту нормативно-правових актів.

Способи правового регулювання суспільних відносин – первинні засоби правового впливу на поведінку людей, пов'язані з наділенням їх суб'єктивними правами або покладанням на них юридичних обов'язків.

Стадії створення нормативно-правових актів – сукупність послідовних організаційних дій та етапів, які регулюються конституційними та іншими правовими нормами.

Структура норми права – внутрішня побудова норми, поділ її на складові (елементи).

Субсидіарне застосування (міжгалузева аналогія) – застосування до конкретних відносин нормативного припису, який регулює подібні за суттєвими ознаками відносини в суміжних галузях права.

Суб'єкт правовідносин – такий учасник суспільних відносин, який виступає як носій юридичних прав і обов'язків.

Суб'єктивне право – гарантована правом міра можливої або дозволеної поведінки особи, яка належить суб'єкту незалежно від того, перебуває він у правових відносинах з іншими суб'єктами чи ні.

Суверенітет – верховенство, повнота, невід'ємність та неподільність державної влади усередині країни та її незалежність від будь-якої іншої влади за її межами.

Судова влада – гілка державної влади, що має виключні повноваження на здійснення правосуддя.

Судовий прецедент – принцип, на основі якого ухвалене рішення у конкретній справі, що є обов'язковим для суду тієї самої або нижчої інстанції при вирішенні в майбутньому всіх аналогічних справ або виступає зразком тлумачення закону.

Темпоральна (часова) колізія – колізія, що виникає внаслідок видання в різний час з того самого питання декількох норм права.

Технічні норми – правила, які визначають поведінку людей у зв'язку з використанням технічних і природних об'єктів.

Тип правового регулювання – порядок правового регулювання, який визначається загальною спрямованістю правового регулювання, в основу якого покладено відповідні юридичні засоби: загальний дозвіл або загальну заборону.

Типологія держави – поділ усіх держав, що існували й існують, на типи за їх найсуттєвішими ознаками.

Тлумачення норм права – діяльність, спрямована на з'ясування, осмислення дійсного змісту норм права з метою сприяння їх практичній реалізації, а також результат такої діяльності, що виражається переважно в інтерпретаційно-правому акті.

Тоталітарний режим – найбільш жорстка форма недемократичного режиму, що характеризується крайніми проявами авторитаризму.

Унітарна держава – єдина цілісна держава, територія якої поділяється на адміністративно-територіальні одиниці, що не мають статусу державних утворень і не володіють суверенними правами.

Установча діяльність – правова форма діяльності держави зі створення й припинення функціонування шляхом реорганізації або ліквідації органів і структур державної влади, об'єднань громадян, суб'єктів підприємницької діяльності, а також їх кадрового забезпечення.

Фактичний склад – сукупність юридичних фактів, необхідних для виникнення, зміни або припинення правовідношення.

Федеративна держава – складна союзна держава, що містить державні утворення (республіки, штати, землі, кантони тощо), що наділені окремими суверенними правами та мають певну юридично визначену політичну самостійність.

Форма держави – складна юридична конструкція, яка характеризує узяті разом способи організації державної влади, державно-територіальний устрій та методи здійснення влади в державі.

Форма державно-територіального устрою – це елемент форми держави, який характеризує внутрішню структуру держави, співвідношення держави як єдиного цілого з її складовими частинами, спосіб територіального поділу державної влади, міру централізації та децентралізації.

Форма права – сукупність офіційно визнаних державою документальних способів зовнішнього вираження та закріплення правових норм.

Форма правління – елемент форми держави, який характеризує способи формування вищих органів державної влади, їх компетенцію, структуру, принципи взаємодії та ступінь участі населення в їх формуванні.

Функції держави – основні напрями її діяльності, які виражають її сутність і соціальне призначення в галузі управління справами суспільства.

Функції загальної теорії держави та права – головні напрями її впливу на державно-правову дійсність і розвиток інших юридичних наук.

Функції права – головні напрями впливу права на суспільні відносини, які визначаються соціальним призначенням права в різних сферах суспільного життя.

Юридична відповідальність – передбачені нормами права та здійснювані в правових відносинах у процесуальному порядку уповноваженими державою суб'єктами засоби державного примусу до особи, яка вчинила правопорушення, що тягне для неї обов'язок зазнавати несприятливих наслідків особистого, майнового або організаційного характеру, вид і міра яких передбачені санкціями правових норм.

Юридична діяльність – система юридично значущих, законодавчо регламентованих дій та операцій, спрямована на задоволення публічних і приватних інтересів.

Юридична наука – сфера знань про виникнення, розвиток, функціонування всіх державно-правових явищ, які разом утворюють державно-правову дійсність.

Юридична техніка – сукупність напрацьованих в юриспруденції засобів і правил зовнішнього вираження в текстах різних правових актів (нормоустановчого, нормозастосовного або інтерпретаційного характеру, актів систематизації законодавства) певного правового змісту.

Юридичний імунітет – повне або часткове звільнення певного суб'єкта від поширення на нього дії загальних правових норм.

Юридичний обов'язок – вид і міра належної поведінки, яка встановлена законом.

Юридичний факт – конкретна життєва обставина (дія або подія), з якою норми права пов'язують настання певних правових наслідків – виникнення, зміну або припинення правових відносин.

ДЛЯ ПОТАТОК

Навчальне видання

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Навчальний довідник. Робочий зошит.

Укладачі:
ШУМІЛО Олексій Михайлович
ПАНАСЮК Оксана Володимирівна

*Відповідальний за випуск Н. І. Дуравкіна
Редактор Т. М. Матвієнко
Комп'ютерна верстка І. С. Кордюк*

Підп. до друку 06.04.2023. Формат 60x84/8.
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 10,7. Обл.-вид. арк. 8,02.
Тираж 300 пр. Вид. №8.

Видавець:
ВВП «Мрія», 40000, м. Суми, вул. Кузнечна, 2.
Тел.: 22-13-23, 679-215.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
серія ДК, № 6803 від 12.06.2019 р.

Виготовлювач:
ФОП Кірічок Д. О.
40000, м. Суми, пров. Академічний, 6.
Тел./факс: (0542) 22-34-37